

**OROSZ LEVÉLTÁRI FORRÁSOK AZ 1944 ŐSZI MOSZKVAI KORMÁNYALAKÍTÁSI
TÁRGYALÁSOKRÓL, AZ IDEIGLENES NEMZETGYŰLÉS ÖSSZEHÍVÁSÁRÓL ÉS AZ
IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY MEGVÁLASZTÁSÁRÓL**

Közli: Vida István

1994 szeptemberében levéltári kutatásokat folytathattam Moszkvában az Orosz Föderáció Külügyminisztériuma Levéltárában az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívására, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakítására, valamint a fegyverszüneti tárgyalásokra vonatkozóan, amelyek 1945. január 20-án a magyar fegyverszüneti egyezmény aláírásához vezettek. V. M. Molotov külügyi népbiztos titkárságának és a Külügyi Népbiztosság (a Külügyminisztérium) magyar referatúrájának 1944–1945-ös anyagából kaptam fontos iratokat, közöttük Molotovnak a magyar kérdésben folytatott tárgyalásairól készült emlékeztetőket és jegyzőkönyveket, angol, amerikai és szovjet jegyzékeket, a magyar referensek feljegyzéseit és előterjesztéseit, s a magyar fegyverszüneti delegáció szóbeli jegyzékeit és beadványait. Az alábbiakban ezekből közlünk 20 dokumentumot, amelyek 1991-ben váltak kutathatóvá, s néhány kivételtől eltekintve most jelennek meg először magyarul. A rendelkezésemre bocsátott iratanyag természetesen a fegyverszünettel, illetve a kormányalakítással kapcsolatban csak a külügyi vonalon zajlott tárgyalásokba enged bepillantást. A katonák közötti tárgyalásokról, Rákosi Mátyásnak a moszkvai kommunista emigráció képviselőjeként a szovjet pártvezetéssel folytatott megbeszéléseiről, vagy az 1944 december eleji értekezletekről, amelyeken Molotov, V. G. Dekanozov helyettes külügyi népbiztos és G. M. Puskin, valamint Rákosi mellett a Magyarországról Moszkvába rendelt Gerő Ernő és Nagy Imre vettek részt, s amelyen egy vagy két alkalommal Sztálin is megjelent, itt nem találtunk okmányokat. Azokat minden valószínűség szerint a katonai levéltár, illetve az úgynevezett elnöki levéltár őrzi.

*

Az 1944 őszi moszkvai fegyverszüneti és kormányalakítási tárgyalásoknak gazdag irodalma van,¹ ezért az új orosz források fényében csak néhány összefüggésre szeretném a figyelmet felhívni.

¹ L.: Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945–1950. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 5–25. o.; Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988,

A dokumentumok megértéséhez és értelmezéséhez előre kell bocsátanom néhány általános megjegyzést. A Szovjetunió kelet-európai és benne magyarországi politikája a háború befejező szakaszában, 1944–1945-ben levéltári források alapján még nincs igazán feldolgozva. Az többé-kevésbé világos, hogy hadicéljaival összefüggésben fő törekvése az 1940-es határmódosítás során megszerzett területek bekebelezése és Kelet-Európában befolyás szerzése volt. Churchill angol miniszterelnök 1944 októberi ajánlata a térség érdekszférák szerinti felosztására kedvezett a szovjet politikai és katonai vezetés törekvéseinek és ezért is fogadta el Sztálin, annak ellenére, hogy tudta: Rooseveltnem helyesli a világ érdekszférákra osztását. Kelet-Európa „szovjetizálása”, tehát a kapitalizmus felszámolása és a szocializmus szovjet modelljének átültetése ekkor még csak távolabbi célként létezett a szovjet vezetők gondolkodásában. Közvetlen feladatnak „baráti kormányok” létrehozását, vagy ahol már hatalomra jutottak, azok helyzetének megszilárdítását tekintették. „Baráti kormány” fogalma alatt olyan, a népfrontpolitika szellemében megalakított koalíciós kormányt értettek, amely az adott ország németellenes demokratikus erőit tömöríti, beleértve a kommunista pártokat is, s amelyek szovjetbarát külpolitikát folytatnak és hozzálátnak a legszükségesebb demokratikus reformok végrehajtásához.

Magyarország geopolitikai, katonai, stratégiai szempontból fontos volt a Szovjetunió számára. Nyugati határai mentén terület el, és hogy a szovjet csapatok eljussanak Ausztriába és Németországba, fel kellett szabadítani a náci uralom alól. Prioritások tekintetében Lengyelországhoz, Csehszlovákiához, vagy Jugoszláviához viszonyítva azonban kevésbé számított. Még Romániának is nagyobb volt a jelentősége Moszkva szemében, mint Magyarországnak. Ahogy azonban a Vörös Hadsereg közeledett Magyarországhoz, majd átlépte határait, úgy nőtt a szovjet felső vezetés érdeklődése is az ország iránt. Jellemző, hogy Molotov külügyi népbiztos

412–467. o.; Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet (1944–1945). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. (A továbbiakban: Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet); ugyanó: A magyar fegyverszünet 1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987.; Paál Job-Radó Antal: A debreceni feltámadás. Debrecen, 1947, 3–42. o.; G. Vass István: Amerikai kapcsolat. Bakách-Besseney György titkos tárgyalásai 1943–1944. Rubicon, 1994, 7. sz. Melléklet, 1–10. o.; Borbándi Gyula: A zólyomi tárgyalások (1944 szeptember). Új Látóhatár, 1970. április 15. 2. sz. 135–156. o.; Gosztanyi Péter: A magyar–szovjet fegyverszüneti tárgyalások (1944 október). Új Látóhatár, 1969. november 5., 5. sz. 401–419. o.; ugyanó: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásának előtörténetéhez. Új Látóhatár, 1972. augusztus 15., 3. sz. 214–239. o.; C. A. Macartney: October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945. II. kötet. The University Press, Edinburgh, 1957, 319–470. o.; Dr. Teleki Géza: A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások. Hírünk a világban, 5. évf. 1–10. sz.; Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa-História, Budapest, 1990.; Hennyey Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Európa-História, Budapest, 1992.

nagyon aktívan részt vett a magyar fegyverszüneti és kormányalakítási tárgyalásokban.² A szovjet kormány célja az volt, hogy katonai és diplomáciai eszközökkel leválassza Magyarországot a náci Németország oldaláról, elősegítse csatlakozását a szövetségesek táborához és szembefordítása Hitlerrel. Független, demokratikus, s ekkor még polgári Magyarországot szeretett volna szomszédságában látni, amely szovjetbarát külpolitikát folytat. Az 1944 októberi Churchill–Sztálin megállapodás, amelyet Eden és Molotov konkretizált, s amely 80:20 százalék arányban döntő befolyást biztosított a Szovjetunió számára magyar ügyekben, a gyakorlatban azt jelentette, hogy a sztálini vezetés szabad kezet kapott Magyarországot illetően.³

A Makarov-ügy

F. M. Makarov alezredes szerepét a magyar–szovjet kapcsolatok felvételében és a Faragho-féle fegyverszüneti delegáció átjuttatásában a frontvonalakon, valamint az 1944. szeptember 14-i Horthy kormányzóhoz írt levelének hitelességét a hazai történetírás megnyugtatóan tisztázta.⁴ A szovjet források megerősítik, hogy Makarov alezredes létező személy, 1944 őszén Szlovákiában tevékenykedő ukrán partizánegység komisszára volt. Figyelemre méltó azonban, hogy F. F. Kuznyecov vezérezredes, aki 1943-tól a szovjet vezérkari főnök helyettese és egyben a katonai hírszerzés főnöke volt, nem tudott róla, s az általa Horthyhoz írt levélről, illetve levelekről (a második eddig még nem került elő) csak 1944. október 1-jén Faraghotól halott először. (L. az 1. sz. iratot). A V. M. Molotov és a magyar fegyverszüneti delegáció első találkozásáról készült szovjet emlékeztetőből az derül ki, hogy a szovjet diplomácia vezetőjének sem volt tudomása Makarovról (4. sz. irat).⁵ Tekintettel az erősen centralizált, Sztálin és Molotov által személyesen irányított szovjet külügyi szolgálatra, elképzelhetetlen, hogy olyan horderejű ügyben, mint Magyarország fegyverletétele és a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése, Molotov megkérdezése nélkül cselekedni mert volna bárki is. Az eddig hozzáférhetővé vált szovjet

² Molotov nyugdíjas korában, majd negyven év múlva is emlékezett erre, sőt azt mondta a vele beszélgető újságírónak, hogy „Én hoztam létre ezt a kormányt.” Szto szorok beszed sz Molotovüm. Iz dnyevnyika F. Csujeva. Terra, Moszkva, 1991, 90. o.

³ L. bővebben: Vida István: Az 1944 októberi Sztálin–Churchill találkozó és Magyarország. Történelmi Szemle, 1986. 2. sz. 149–164. o.

⁴ L. Korom Mihály: „A határórség útján jött ajánlatot nem vettük tekintetbe.” Az 1944. szeptember 14-én kelt „Makarov-levél”. Az 1944. évi históriája. Szerk.: Glatz Ferenc. História Évkönyv, 1984. 110–113. o.

⁵ Feltehetően nem olvasta Kuznyecov vezérezredes október 1-jei feljegyzését sem.

forrásokból egyértelmű, hogy Makarov alezredes hivatalos felhatalmazás nélkül cselekedett, sem az Ukrán Partizáncsapatok Törzse, sem a szovjet Külügyminisztérium, tehát a szovjet kormány, sem a katonai hírszerzés nem bízta meg, hogy a magyar fegyverszüneti egyezményrel kapcsolatban kezdeményező lépéseket tegyen. Makarov ennek az ellenkezőjét mondta Zichy Ladomérnak, aki 1944. szeptember 13-án Keremcsén, Szlovákiában, gr. Teleki Béla képviselő, az Erdélyi Párt elnöke és Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter megbízása alapján őt felkereste. Azt állította, hogy a szovjet kormányt képviseli, és teljes felhatalmazással rendelkezik.⁶ Molotov, akit az október 8-i megbeszélésen Szent-Iványi Domokos köztöködése láthatóan felháborított, odáig elment, hogy kijelentette: „A szovjet kormány erről a Makarovról semmit nem tud.” (4. sz. irat). Molotov kijelentését pár nap múlva a szovjet Külügyi Népbiztosság kénytelen volt helyesbíteni.

Hogy a szovjet diplomáciának Makarov akciójához nem volt köze, azt a Horthyhoz írt levél tartalma is bizonyítja. Abban olyan fegyverszüneti feltételek fogalmazódtak meg (Magyarország függetlenségének, területi integritásának biztosítása, Erdély sorsáról népszavazás, a belpolitikába való be nem avatkozás stb.), amelyek ebben az időben – 1944 szeptember közepén – a Magyarországgal kapcsolatos diplomáciai tárgyalások során sem brit, sem amerikai, sem szovjet részről fel sem merültek. Ugyanakkor a harci cselekmények beszüntetése a Szovjetunió ellen, a megszállt területek kiürítése, s a hadüzenet Németországnak, azaz a valódi fegyverletételi feltételek, meg sem említették a levélben. Még az sem került bele, amit Makarov szóban jelzett Zichy Ladomérnak, nevezetesen, hogy Magyarországnak az általa okozott károkért 300 millió dollár értékben jóvátételt kell fizetnie.⁷ Az utalásokból arra lehet következtetni, hogy a Makarov-féle levél szerkesztői az 1944. szeptember 12-én Moszkvában aláírt román fegyverszüneti egyezményt ismerhették, a szövetségesek Magyarország kapitulációjának feltételeivel kapcsolatos elképzeléseiről nem voltak tájékozódva.

A Farago vezette magyar küldöttség október 8-án átvette az előzetes fegyverszüneti feltételeket, s közölte Budapesttel, hogy a szovjet kormány Makarov akcióját semmisnek tekinti. Másnap azonban jegyzékkel fordult a szovjet kormányhoz, amelyben visszatért a Makarov-levélhez és kérte, hogy az abban foglaltakról Moszkva tájékoztassa Nagy-Britannia és az Egyesült Államok

⁶ L. Borbándi Gyula: A zólyomi tárgyalások. Új Látóhatár, 1970. 2. sz. 143. o.

⁷ Uo.

kormányát.⁸ Ez megtörtént. A magyar jegyzéssel egyidejűleg átadott szovjet emlékeztető leszögezte, hogy Makarov „... kapcsolata az adott ügygel arra korlátozódott, hogy elősegítette a magyar csoport átjutását a frontvonalon. Természetesen Makarovnak nem volt semmiféle felhatalmazása sem a szovjet katonai, sem a szovjet polgári hatóságoktól.” (5. sz. irat)⁹ Az angol és amerikai külügyminisztérium nem reagált a magyar jegyzékre, s tudomásul vette a szovjet magyarázatot.¹⁰ Ezzel a Makarov-ügy lekerült a napirendről.

A történeti szakirodalomban azonban máig tisztázatlan, hogy Makarov alezredes végül is kiknek, milyen szervnek a megbízásából írta meg nevezetes levelét vagy leveleit Horthynak, aki azok hatására jutott döntő elhatározásra a fegyverszünet kérdésében. Az ügy fontosságára tekintettel kizárható, hogy saját szakállára cselekedett volna. A Partizáncsapatok Ukrán Törzsénél tudtak Makarov akciójáról, s a levelekről (l. az 1. sz. iratot), hiszen ők bonyolították le Faraghoék Moszkvába szállítását. Miután tagadták, hogy Makarov az ő felhatalmazásuk alapján cselekedett volna, arra lehet következtetni, hogy esetleg a polgári titkosszolgálat, az NKGB (Narodnij Komiszariat Goszudarsztvennoj Bezopasznosztyi) valamely részlege állt az akció mögött.

Moszkvai kormányalakítási tárgyalások

Az 1944 őszi moszkvai kormányalakítási tárgyalások menete, fontosabb eseményei a történeti irodalomból szintén jól ismertek. A. I. Antonov szovjet vezérkari főnök helyettes már 1944. október 20-án felvetette Faragho Gáborral és gróf Teleki Gézával folytatott beszélgetés során, hogy a szovjet kormány véleménye szerint a nyilas kormány ellensúlyozására a felszabadított magyar területeken „kormányközpontot” kellene létrehozni. A fegyverszüneti delegáció ki is dolgozta a maga javaslatát, amelyet október 23-án átadott. Abban azonban olyan, a jogfolytonosságon, az ellenforradalmi rendszer társadalmi-politikai berendezkedésének változatlan

⁸ A magyar fegyverszüneti delegáció 1944. október 9-i, 2. sz. jegyzékét közli: Karsai Elek: Magyar delegáció Moszkvában 1944 őszén. *História*, 1982. 2. sz. 11. o.

⁹ Az amerikai nagykövetségnek átadott, tartalmában hasonló szovjet jegyzőkönyvet levéltári jelzet nélkül közli Korom Mihály a Makarov-levélről megjelent közleményének függelékében. (*História* évkönyv, 1983. 112–113. o.)

¹⁰ Molotov október 9-én tájékoztatta a Moszkvában tartózkodó Edent a magyar fegyverszüneti tárgyalásokról és kitért a Makarov ügyre is. Az angol külügyminiszternek is azt mondta, hogy Makarov „ismeretlen”, s a szovjet kormány nem adott neki semmiféle felhatalmazást. (Vida István: Az 1944 októberi Sztálin–Churchill találkozó és Magyarország. *Történelmi Szemle*, 1986. 1. sz. 161. o.)

átmentésén alapuló koncepció fogalmazódott meg, ami a szovjetek számára elfogadhatatlan volt. A jegyzékre nem is reagáltak, a tárgyalások abbamaradtak.

A kormányalakítási tárgyalásokat Vörös János vezérezredes, volt vezérkari főnök 1944. november 7-i Moszkvába érkezése és az általa két nap múlva előterjesztett javaslatok mozdították ki a holtpontról. A szovjet vezérkari főnökhöz címzett beadványának lényege már eddig is ismert volt, azt azonban nem lehetett tudni, hogy milyen nagy hatást gyakorolt a szovjet magatartásra. Ebben beszámolt a magyarországi politikai és katonai helyzetről, Horthy lemondatásáról és közölte, hogy a kormányzó Dálnoki Veress Lajos vezérezredest, a 2. magyar hadsereg parancsnokát nevezte ki utódjául. (Vörös János nem tudta, hogy a németek időközben letartóztatták.) A volt vezérkari főnök elmondotta, Horthy úgy gondolta, hogy letartóztatása után az országnak katona miniszterelnöke kell legyen, Dálnoki Veress Lajos, esetleg Dálnoki Miklós Béla, vagy valaki más, de amint a helyzet engedi valamennyi politikai párt közreműködésével és részvételével, beleértve a Békepárt néven szereplő kommunista pártot is, alakuljon demokratikus kormány, amely felveszi a kapcsolatokat a Szovjetunióval és a szövetséges hatalmakkal, s folytatja a fegyverszüneti tárgyalásokat. A hadsereg átáll a Szovjetunió oldalára és bekapcsolódik a náci Németország elleni harcba. Horthyra hivatkozva Vörös János többek között azt javasolta, hogy amíg Budapest fel nem szabadul, széles koalíció alapján, a felszabadult területeken elérhető polgári pártok és a Békepárt vezetőinek részvételével alakítsanak „kormánybizottság”-ot, annak elnöke Dálnoki Veress Lajos vagy a bizottság által kiválasztott politikus legyen. A Kecskeméten vagy Szegeden székelő „kormánybizottság” együttműködjön a Magyarországon harcoló szovjet hadsereg parancsnokságával, s a régi törvények szellemében irányítaná a felszabadított területek életét, biztosítaná a rendet, a termelés megindítását. Vörös indítványozta azt is, hogy magyar hadifoglyokból állítsanak fel hadsereget, amely bekapcsolódhatna a németek elleni harcba (7. sz. irat).

Vörös János javaslatai alapján, amelyek közelebb álltak a szovjet elképzelésekhez, mint Faraghoék három héttel korábbi előterjesztései, újra megkezdődtek a tárgyalások. November 13-án Molotov fogadta a magyar delegációt, valamint Vöröst és Miklós Bélát. A külügyi népbiztos egyértelművé tette: a szovjet fél Vörös János javaslatait támogatja (8. sz. irat). Ennek hatására Horthy küldöttei elfogadták a volt vezérkari főnök javaslatait, s másnap közös előterjesztéssel fordultak

a szovjet kormányhoz.¹¹ Ebben azt ajánlották, hogy Dálnoki Miklós Béla vezérezredes irányításával széles demokratikus alapon, Debrecenben hozzák létre az új magyar kormányt. Molotov november 16-án fogadta újra a magyar küldöttséget, hogy megvitassák az új elképzeléseket. A tárgyalások során a szovjet külügyminiszter, ha más hangszerelésben is, de azt az álláspontot képviselte, amit G. M. Puskin és B. J. Geiger kidolgoztak (9. sz. irat). A tárgyaló felek abban állapodtak meg, hogy demokratikus kormányt kell felállítani Dálnoki Miklós Béla elnökletével, amelynek feladata a németek kiverése Magyarországról és a szövetségesek végső győzelmének elősegítése. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányt Magyarországon kell megalakítani, de a kormány összetételében előre még Moszkvában meg kell állapodni. Molotov leszögezte: amíg a háború tart, az Ideiglenes Nemzeti Kormány a Vörös Hadsereg irányítása alatt s a szovjet kormány intenciói szerint működik.¹²

Korom Mihály az Ideiglenes Nemzeti Kormányról és a fegyverszüneti egyezményről írt munkájában utal arra, hogy az 1944. december 1-jei tanácskozáson a „kormány” vagy „nemzeti bizottság” vitában összeütközésre került sor Gerő Ernő és Dekanazov helyettes külügyi népbiztos között, aki Gerővel szemben azt szorgalmazta, hogy Magyarországon ne kormányt, hanem francia példára Nemzeti Felszabadító Bizottságot és Tanácskozó Testületet hozzanak létre.¹³ Mint Puskin és Geiger előterjesztése mutatja (l. 11. és 12. sz. irat), a két magyar referens állt a javaslat mögött. Előzménye pedig az volt, hogy a magyar fegyverszüneti delegáció újabb javaslatokkal állt elő.

1944. november 26-án Faraghoék, a két tábornok és a pár nappal korábban Tildy Zoltán megbízása alapján a magyarországi ellenállási mozgalom csúcsszerve, a Magyar Front képviselőjében Moszkvába érkezett Simonffy-Tóth Ernő őrnagy tanácskozást tartottak, egyeztették álláspontjukat, s új közös javaslatot dolgoztak ki, amelyről másnap, 27-én jegyzékben (46/M.M.K./1944. sz.) tájékoztatták a szovjet kormányt.¹⁴ Ebben többek között azt terjesztették elő, hogy a baloldali pártok, a kisgazdapárt, a szociáldemokrata párt és a kommunista párt részvételével a Magyar

¹¹ 40. (M. M. K.) 1944. sz. szóbeli jegyzék. Ismerteti Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet. 226–228. o.

¹² Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet. 231–232. o. Gosztonyi Péter: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásának előtörténetéhez. Új Látóhatár, 3. sz. 219–222. o.

¹³ Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet. 324. o.

¹⁴ A tanácskozásról készült jegyzőkönyvet, amelyet Vörös János állított össze, s amely tartalmazza a Moszkvai Küldöttség javaslatait is, közli: Zinner Tibor: A Moszkvai Magyar Küldöttség október 15. után. História évkönyv, 1984. 146–150. o.

Front alakítson ideiglenes kormányt Debrecenben; a miniszterelnök ne katonatiszt, hanem politikus, Tildy Zoltán legyen; a végleges kormánylistát Debrecenben állítsák össze, s az új minisztereket a dezignált miniszterelnök jelölje ki; a kormánynak lehetnek zsidó tagjai is. A Magyar Front kormányának feladatát külpolitikai téren „igazi népakaratnak megfelelő demokratikus baloldali, radikális rendszerváltozás” végrehajtásában jelölték meg. Leszögezték azonban, hogy „A Magyar Front kormánya Horthy Miklós kormányzót továbbra is magyar államfőnek tartja.” Helyettesítésére „kormányzói megbízott” kinevezését és „kormányzótanács” felállítását ajánlották.¹⁵

A kormányalakításra vonatkozó új magyar javaslat, bár formailag radikálisnak tűnt, valójában jelentősen eltért a november 16-i Molotovval történt megállapodástól. A szovjetek számára különösen azért volt elfogadhatatlan, mert nem biztosított beleszólást számukra a kormány személyi összetételének kialakításába, s mellőzni kívánta a moszkvai kommunista emigráció tagjait, sőt megszabta, hogy hazatértük után szakítsák meg kapcsolataikat a Szovjetunióval. Puskin és Geiger erről tájékoztatták Dekanozovot, s azt tanácsolták, hogy a magyar küldöttek javaslatát ne utasítsák el, de a kormányalakítást ideiglenesen halasszák el. Indítványozták, hogy mivel a szovjet kormány a Magyar Front létezéséről bizonyítékokkal nem rendelkezik, a Magyar Frontot egyelőre ne ismerjék el (10. sz. irat).

Faraghoék szóbeli jegyzékére szovjet részről nem válaszoltak. Puskin és Geiger ekkor (november 29-én) terjesztették elő Dekanozovnak azt az elképzelésüket, hogy nem egy, a végrehajtó hatalom funkciójával rendelkező hatalmi központot – kormányt –, hanem csak egy „nemzeti vagy felszabadító bizottságot” lenne célszerű létrehozni a felszabadított magyar területeken. Érvelésük érdekes. Egyrészt arra utaltak, hogy egyelőre nem sikerül a felállítandó magyar kormány összetételét úgy kialakítani, hogy az szovjet szempontból elfogadható legyen, egyidejűleg kellő tekintéllyel is rendelkezzen Magyarországon, másrészt jelezték, hogy a Horthy képviselőiből, esetleg a „mi embereinkből”, azaz a moszkvai magyar kommunista emigráció tagjaiból álló kormány és a szovjet katonai és polgári hatóságok együttműködésében nehézségek, súrlódások támadhatnak. Fő érvük azonban az volt, hogy ha Debrecenben kormány alakul, az angolszász szövetségesek igényt tarthatnak arra, hogy képviselőjüket odaküldhessék. A nyugati diplomaták, katonatisztek jelenléte pedig újabb konfliktusok, nézeteltérések forrása lehet. Ezért javasolták, hogy kormány helyett jobb lenne egy 5-6 tagú „nemzeti vagy felszabadító

¹⁵ Uo.

bizottságot” alakítani, amely főként propagandával és felvilágosító tevékenységgel foglalkozna és csak szervezési feladatai lennének, a helyi közigazgatást nem irányítaná.

A december 1-jei értekezleten a Gerő és Dekanozov közötti vitában végül Sztálin a kormány felállítása mellett foglalt állást arra hivatkozva, hogy a magyar kommunista vezetők jobban ismerik a magyarországi helyzetet, s ha Szálasinak kormánya van, akkor a demokratikus erők sem rendelkezhetnek csupán egy hatalom nélküli „nemzeti” bizottsággal.¹⁶

Sztálin döntése után került sor december 5-én, három hét óta először, Kuznyecov és Faraghoék megbeszélésére, amelyen részt vett Gerő is. Másnap Molotov dolgozószobájában fogadta a magyar küldötteket és a magyar kommunista párt képviselőit, Gerőt és Nagy Imrét. Faragho, Teleki, Dálnoki Miklós Béla és a többiek érdemi ellenvetés nélkül beleegyeztek mindabba, amit Gerő az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásával, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakításával és a kormány programjával kapcsolatban előterjesztett. Jóváhagyták a félig kész kormánylistát és a kormánynyilatkozat szövegét is (13. sz. irat).

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása és az Ideiglenes Kormány megválasztása

G. M. Puskin követ és I. Z. Szuszajkov vezérezredes, a szovjet kormány megbízottai 1944. december 12-én a kormányvonattal érkeztek Debrecenbe. Eddig nem volt ismert, hogy a debreceni eseményekről, tárgyalásaikról telefonon mindennap rendszeresen tájékoztatták a szovjet külügyi népbiztosságot, s olyan szűk körű felhatalmazással rendelkeztek, hogy minden lépésükhöz engedélyt kellett kérniük Moszkvától. (Feltételezhetően Szuszajkov, aki a technikai előkészületeket irányította, katonai vonalon is jelentéseket tett.) A velük folytatott beszélgetésekről készült szovjet külügyminisztériumi feljegyzések azt bizonyítják, hogy a szovjetek figyelme elsősorban személyi kérdésekre irányult, főként vezető posztokon. Ők javasolták Vásáry Istvánt az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága elnökéül (14. sz. irat). A dokumentumok megerősítik, hogy Puskin volt az, aki erőltette Szentpéteri Kun Béla debreceni jogász professzor megválasztását az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökévé (15. sz. irat). Minden bizonnyal nem ismerte jobboldali politikai múltját. Elég nehezen látta be tévedését, valószínűleg azért, mert Moszkvában nem emeltek

¹⁶ L. Korom M.: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet. 324. o.

kifogást jelöltje ellen (16. sz. irat). Végül is, amikor a hazai politikusok, közöttük debreceni kommunisták tiltakozására Szentpéteri visszalépett, nem tehetvén mást, engedett (17., 18. sz. irat). Zsedényi Bélát elfogadta, mivel Gerő is jó véleményt mondott róla. Sántha Kálmán és Juhász Nagy Sándor, az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnökei kiválasztásában is közreműködtek a szovjet megbízottak. A nemzetgyűlés tisztikarának összetételét szintén Moszkvában hagyták jóvá. A kormányalakítási tárgyalásokra sajnos a jelentések nem térnek ki. Szovjet részről feltehetően beleszóltak abba is, hogy miként alakuljon az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselőinek összetétele, mert gondosan számon tartották és jelentették a képviselők foglalkozás és pártok szerinti megoszlását.

Az orosz levéltári dokumentumok egy-egy elszólásából következtetni lehet arra is, hogy milyen volt a viszony Puskinék és a nem kommunista magyar politikusok között. Sok szempontból árulkodó a Kovács Bélával, a Független Kisgazdapárt főtitkárhelyettesével és munkatársaival folytatott beszélgetésről szóló beszámoló. Kovács Bélának előterjesztették a párt igényeit a kormányposztokra, és nem túl taktikusan tiltakoztak Erdei Ferenc belügyminisztersége ellen, arra hivatkozva, hogy „titkos” kommunista, ami egyébként igaz volt. A december 20-i feljegyzés szerint Puskinéknak „sikerült rendreutasítani” a kisgazdapártiakat.

Érdekes, hogy a nemzetgyűlés megnyitásának időpontja körüli napokig bizonytalanság volt, mert nem lehetett tudni, hogy a 44 városban sikerül-e lebonyolítani a választásokat, s a képviselőket a szovjet hadsereg teherautói el tudják-e időben Debrecenbe juttatni. Amikor kiderült, hogy december 21-ére minden készen állt, Puskinék engedélyt kértek, hogy a tervezett 22-e helyett egy nappal korábban meg lehessen tartani az Ideiglenes Nemzetgyűlés alakuló ülését. Moszkvában ehhez készségesen hozzájárultak, tekintettel arra, hogy december 21-e J. V. Sztálin születésnapja volt.

Dokumentumok

1.

F. F. Kuznyecov vezérezredes feljegyzése V. M. Molotov külügyi népbiztos számára

[Moszkva,] 1944. október 1.

Másolat a másolatról

Szigorúan titkos

2. sz. példány

Jelentem:

A Partizánmozgalom Ukrán Törzse 1944. október 1-jén a magyarok következő összetételű csoportját juttatta el Moszkvába:

1. A magyar királyi csendőrség felügyelője, Faragho Gábor¹⁷ vezérezredes – a küldöttség vezetője.

2. Dr. Szent-Iványi Domokos¹⁸ rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter – a delegáció tagja.

3. Gróf Teleki Géza,¹⁹ a kolozsvári egyetem professzora – a misszió tagja (Magyarország volt miniszterelnökének fia).

Az említett személyek kezében Ambrózy²⁰ - Magyarország kormányzójának kabinetfőnöke – aláírásával kiadott dokumentumok vannak, amelyek igazolják valamennyiük személyazonosságát, valamint azt, hogy mindegyikőjük hivatalos megbízással utazik. Az okmányokban azzal a kéréssel fordulnak minden magyar és

¹⁷ Faragho Gábor (1890–1953) – vezérezredes, miniszter. 1923-tól különböző magas tisztségeket töltött be a magyar honvédségnél. 1940. július 1-től 1941. június 23-ig tábornoki rendfokozattal katonai attasé Moszkvában. Hazatérte után a HM-be került, majd 1942. november 15-től a csendőrség felügyelője lett. 1944. december 22-től 1945. június 21-ig közellátási miniszter.

¹⁸ Szent-Iványi Domokos (1898–1980) – tisztviselő, diplomata. 1927 és 1935 között az Egyesült Államokban konzul. 1936-ban Darányi Kálmán, majd Imrédy Béla miniszterelnök személyi titkára. 1939–1940-ben a miniszterelnökség tájékoztatási osztályának, 1941–1942-ben a Külügyminisztérium kulturális osztályának a vezetője. 1944-ben a Horthy kormányzóhoz közel álló ún. Kiugrási Iroda egyik irányítója, s a németellenes, de politikailag mérsékelt Magyar Függetlenségi Mozgalom szellemi vezetője lett. 1947-ben a koholt köztársaság-ellenes összeesküvés kapcsán a Budapesti Népbíróság 14 évi fegyházra ítélte.

¹⁹ Teleki Géza, gróf (1911–1983) – egyetemi tanár, gr. Teleki Pál miniszterelnök fia. Egyetemi tanulmányai befejeztével, 1936-tól a budapesti Magyar Geológiai Intézetben dolgozott geológusként, 1940-től az újraindult Kolozsvári Tudományegyetemen egyetemi tanár, a Gazdaságföldrajzi és Geológiai Intézet vezetője. 1944. december 22-től 1945. november 15-ig az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. 1949-ben elhagyta az országot, és az Egyesült Államokba költözött.

²⁰ Ambrózy Gyula, dr. (1884–1954) – jogász. 1920-tól Horthy Miklós kormányzó kabinetirodájában dolgozott, 1938-tól államtitkár és a kabinetiroda helyettes vezetője, 1943-tól vezetője.

külföldi hatalmi szervhez, hogy a fenti személyeknek nyújtsanak segítséget akadálytalan mozgásuk és szükség esetén védelmük biztosítása érdekében a fennálló törvényeknek megfelelően.

A beszélgetés során kiderült, hogy Horthy Miklósnak, Magyarország kormányzójának személyes meghatalmazásával érkeztek a Szovjetunióba fegyverszüneti tárgyalások folytatására. A fegyverszüneti tárgyalások folytatására felhatalmazó dokumentumot az érkezett magyarok nem mutattak fel. Azonban a delegáció vezetője, Faragho vezérezredes szavai szerint, meghatalmazásukat Horthy kormányzó Sztálin marsallhoz címzett levele²¹ tartalmazza.

A küldöttség közölte, hogy a Szovjetunióba való elutazásuk előtt a delegáció vezetőjét és két tagját 1944. szeptember 27-én fogadta Horthy kormányzó, személyes instrukciókat kaptak tőle a tárgyalások folytatására és arra vonatkozóan, hogy Horthy levelét kizárólag Sztálin marsall saját kezébe vagy Molotov külügyi népbiztosnak kell átadni. (Faragho vezérezredes közlése szerint a Sztálinnak szánt levél angol nyelven íródott.)

Faragho vezérezredes egyidejűleg közölte, hogy 1944. szeptember közepén a Szovjetunióba küldtek egy nem hivatalos fegyverszüneti küldöttséget Aczél báró²² vezetésével, és 1944. szeptember 24-én vagy 25-én szintén nem hivatalos megbízatással Olaszországba (Rómába) indították Náday²³ nyugalmazott vezérezredest.

Aczél és Náday feladata az volt, hogy tisztázzák annak a lehetőségét, hogy a szövetséges hatalmak fogadnának-e hivatalos magyar küldöttséget a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére. (Aczél báró nem hivatalos küldöttsége valóban járt Moszkvában 1944. szeptember 26. és 29. között, és az Ön utasításának megfelelően visszaküldtük Magyarországra.)

²¹ L. a 2. sz. irat mellékletét.

²² Helyesen: Atzél Ede, báró (1906–1945-46?) – dél-erdélyi földbirtokos. A Wesselényi Lövész Egylet elnöke. A második bécsi döntés után (1940) átjött a magyar fennhatóság alá került Árokljára, ahol apósa birtokán gazdálkodott. A német megszállás után (1944. március 19.) bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége egyik vezetője lett. Összekötetésbe került az ún. Kiugrási Irodával. Az általa vezetett delegáció, amelynek tagja volt Dudás József mérnök, Faust Imre könyvkereskedő és Glaesser Aladár tolmács szeptember 20-án indult el Budapestről és október 3-án érkezett vissza a magyar fővárosba. Az 1944. október 15-i nyilas puccs után részt vett a fegyveres ellenállásban. A háború utáni sorsa ma még tisztázatlan. (Gazsi József közlései alapján.)

²³ Náday István (1888–1954) – vezérezredes. 1908-tól hivatásos katona. 1926 és 1930 között hadiakadémiai tanár. 1940-ben vezérezredesté léptették elő. 1942–1944-ben az I. magyar hadsereg parancsnoka. 1944. július 1-jén nyugdíjba vonult. Horthy különmegbízottjaként 1944. szeptember 22-én repült titokban Olaszországba a szövetségesekkel tárgyalni.

A hozzánk érkezett Faragho vezérezredes szavai szerint Horthy kormányzó úgy határozott, nem várja meg Aczél báró és két társának visszaérkezését Magyarországra, hanem hivatalos küldöttséget küld a Szovjetunióba a fegyverszüneti tárgyalások folytatására Faragho Gábor, Szent-Iványi Domokos és gróf Teleki Géza részvételével.

Faragho vezérezredes közölte, hogy a Szovjetunióba való utazását jelentősen meggyorsította az a két levél,²⁴ amelyet Makarov²⁵ alezredestől kapott (Makarov alezredes a Szlovákiában tevékenykedő ukrán partizánbrigád komisszárja). Makarov leveleiben állítólag rámutatott, hogy elérkezett a legkedvezőbb pillanat a Magyarországgal való fegyverszüneti tárgyalásokra, és ő, Makarov segítséget tud nyújtani a magyar fegyverszüneti misszióknak a frontvonalon történő átjuttatásában.

A Partizánmozgalom Ukrajnai Törzsénél szerzett értesüléseimből kiderült, hogy ha Makarov alezredes valóban úgy cselekedett, ahogyan erről Faragho vezérezredes beszámolt, akkor ezt csupán saját személyes kezdeményezésére tette.

Magyarország kormányzójának, Horthynak Sztálin elvtárshoz írt levele Szent-Iványi Domokosnál, a delegáció tagjánál található.

Melléklet: A misszió tagjai által felmutatott személyes dokumentumok,²⁶ csak az első példányhoz.

F. Kuznyecov vezérezredes

OFKL F. 077, op. 24, p. 112, d. 3, 22–23. o.

²⁴ Eddig csak az egyik, az 1944. szeptember 14-i levél került elő. Közli: Korom Mihály: Az 1944. szeptember 14-én kelt „Makarov-levél”. Az 1944. év históriája. História évkönyv. Szerk.: Glatz Ferenc. 110–113. o.

²⁵ Makarov, Fjodor Markovics (1909–1953) – alezredes. A második világháború alatt Ukrajnában partizánként harcolt. 1944. augusztus 6-án egy tizenöt főből álló partizáncsapat komisszárjaként Közép-Szlovákiában került bevetésre. 1945 januárjában is még Szlovákiában tevékenykedett. A második világháború után gazdasági vezetőként dolgozott különböző vállalatoknál.

²⁶ Ezeket nem közöljük.

2.**A szovjet külügyi népbiztosság emlékeztetője**

[Moszkva,] 1944. október 6.

A napokban érkezett Moszkvába a frontvonalon átengedett magyar küldöttség, amely kijelentette, hogy Horthy kormányzótól felhatalmazással rendelkezik fegyverszüneti tárgyalások folytatására. A delegáció a következő személyekből áll: Faragho Gábor, a magyar királyi csendőrség felügyelője, a küldöttség vezetője; dr. Szent-Iványi Domokos rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter; Teleki Géza gróf, a kolozsvári egyetem professzora, a volt magyar miniszterelnök fia. Október 5-én a magyar küldöttséget fogadta a Vörös Hadsereg vezérkari főnökének helyettese, Antonov²⁷ tábornok, akinek átnyújtották Horthy kormányzó személyes üzenetét Sztálin marsall számára. Ennek az üzenetnek a másolata mellékelve van a jelen emlékeztetőhöz.

Antonov tábornoknak a delegáció kiutazásának célja iránt érdeklődő kérdéseire a küldöttség tagjai elmondták, hogy kéri Sztálin marsallnak és a szovjet kormányoknak a következőket átadni:

1. Magyarország kész abbahagyni a Szovjetunió elleni hadműveleteket és a szovjet csapatokkal vállvetve a németek ellen harcolni;
2. A szovjet csapatok számára biztosítani fogják Magyarország területén a szabad mozgás lehetőségét bármely irányban;
3. A misszió kéri, a szovjet csapatok mielőbb foglalják el Budapestet;
4. A küldöttség kéri, hogy a román csapatok ne lépjék át az 1940-ben megállapított határokat;
5. Hagyják abba a Magyarország elleni légitámadásokat;
6. Engedélyezzék a magyar küldöttség számára rejtjeles rádiótávíratok leadását Budapestre.

Antonov tábornok közölte a magyar delegációval, hogy engedélyezik a rejtjeles rádiógram továbbítását Budapestre, a delegáció által feltett többi kérdésre viszont később adnak választ.

²⁷ Antonov, Alekszej Innokentyevics (1895–1962) – hadseregtábornok. A második világháború kirobbanása után 1941–1942-ben a dél- és észak-kaukázusi, valamint a Kaukázuson túli frontok vezérkari főnöke. 1942 és 1945 között a Hadműveleti Tanácsadó Bizottság elnöke, majd a szovjet hadsereg vezérkari főnökének helyettese. 1945 februárjától vezérkari főnök.

Miután megvizsgálták Horthy kormányzó említett üzenetét és a magyar küldöttség nyilatkozatát, a szovjet kormány a magyar javaslatokat nem kielégítőnek és elfogadhatatlannak minősítette.

A szovjet kormány a maga részéről javasolja, hogy a magyar küldöttség Horthy kormányzónak és a magyar kormánynak a következőket adja át:

A Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányai szükségesnek tartják, hogy Horthy kormányzó és a magyar kormány elfogadja a következő előzetes feltételeket:

„Magyarország köteles kiüríteni minden csehszlovák, jugoszláv és román területet, amelyeket az 1937. december 31-i állapot óta szerzett és birtokában tart, köteles visszavonni az összes magyar csapatokat és köztisztviselőket. A kiürítésnek 10 napon belül meg kell történnie. Kezdő időpontnak az a nap számít, amikor a magyar kormány megkapta a nyilatkozatot. A kiürítés megfigyelésére és ellenőrzésére a három szövetséges kormány szövetségközi bizottságot küld Magyarországra orosz elnöklet alatt. Magyarország kötelezi magát, hogy Németországgal minden összeköttetést megszakít, azonnal megüzeni Németországnak a háborút, a szovjet kormány pedig kijelenti, hogy ehhez csapataival kész segítséget nyújtani.”

Azonkívül a szovjet kormány szükségesnek tartja a következő kérdések eldöntését:

1. A magyar fegyverszüneti feltételek kidolgozásával a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia moszkvai képviselőit javasoljuk megbízni. Az adott körülmények között ez hozzájárulhatna az ügy meggyorsításához.

2. Az esetben, ha a magyar kormány elfogadja a fent említett előzetes feltételeket, a fegyverszüneti tárgyalásokat a magyarokkal célszerű szintén Moszkvában lefolytatni. A román fegyverszüneti feltételek kidolgozásának tapasztalatai megmutatták, hogy ez a kérdések eldöntésének gyorsítását szolgálhatja.

A szovjet kormány reméli, hogy a lehető leggyorsabban választ kap az Egyesült Államok kormányától.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 35, d. 422, 5-6. o. Másolat. Aláírás nélkül.

3.**Feljegyzés V. M. Molotov külügyi népbiztos, Sir A. C. Kerr²⁸ brit és W. A. Harriman²⁹ amerikai nagykövet találkozásjáról**

[Moszkva,] 1944. október 6.

V. M. Molotov naplójából

Titkos

Kerr, Nagy-Britannia nagykövete és Harriman, az Egyesült Államok nagykövete fogadása 1944. október 6. 18 óra 30 perckor

Molotov bejelenti, abból a célból hívatta a követeket, hogy tájékoztassa őket egy Magyarországot érintő kérdésről. Molotov felolvassa, majd átnyújtja a követeknek az emlékeztetőt,³⁰ amelyben ezt a kérdést kifejtik.

(Felolvassák az emlékeztetőt.)

Molotov megmutatja Kerrnek és Harrimannak Horthy eredeti üzenetének egy példányát, amit Kerr hangosan felolvas.

Kerr azt mondja, hogy Horthy üzenete nagyon értékes és érdekes dokumentum.

Harriman elmondja, nagyon örül annak, hogy Horthy biztos abban, hogy Sztálin marsall erős befolyással rendelkezik Magyarország veszedelmes ellenfeleire.

Molotov elmondja, hogy Horthy üzenetét maga Horthy írta.

Molotov közli, hogy a magyar delegációnak csak annyit mondtak, hogy továbbíthat rejtjeltáviratot Budapestre. A többi kérdésre választ a szovjet kormány csak azután szándékozik adni, ha egyeztette a Magyarországgal való fegyverszünet feltételeit az amerikai és brit kormánnyal. Molotov nem kételkedik abban, hogy úgy Kerr, mint Harriman, az emlékeztetőt elküldik jóváhagyásra Washingtonba és Londonba. De ő, Molotov szeretne, ha lehetséges, gyors választ kérni.

Kerr és utána Harriman bejelentik, hogy késlekedés nélkül átadják az emlékeztetőt kormányaiknak.

²⁸ Kerr, Sir Archibald Clark (1882–1951) – hivatásos diplomata. 1938-tól Nagy-Britannia kínai, 1942-től 1946-ig moszkvai nagykövete.

²⁹ Harriman, William Averell (1891–1986) – amerikai demokratapárti politikus, diplomata. 1943 és 1946 között az Egyesült Államok moszkvai nagykövete. 1946-tól 1948-ig kereskedelmi miniszter. 1948–1950-ben a Marshall-terv végrehajtásának megbízottja Európában.

³⁰ L. az előző dokumentumot.

Molotov azt mondja, hogy a mi tervezetünk Magyarország előzetes feltételeiről közel áll ahhoz a javaslathoz, amit a brit fél tett Londonban a magyar csapatoknak az 1937. december 31-e előtti határokon belülrre történő visszavonásával kapcsolatban.³¹

Kerr azt válaszolja, hogy ő személy szerint nem lát előre ellenvetést a szovjet tervezettel szemben.

Harriman megjegyzevén, hogy személyes véleményét fejt ki, közli, hogy a szovjet javaslat elfogadható.

Molotov elmondja, hogy a szovjet előzetes feltételek a brittől abban különböznek, hogy a magyar csapatok visszavonására a brit tervezetben tizenöt nap van meghatározva, a szovjetben tíz. De a brit javaslat szeptember 25-én készült, a szovjet pedig október 6-án. Azonkívül a brit javaslatban a három kormány képviselőiről volt szó, a szovjetben a szövetségesek közös katonai missziójának küldését irányozták elő. Ezen túlmenően a szovjet javaslat felveti, hogy Magyarországnak hadat kell üzennie Németországnak, miközben a szovjet kormány megígéri, hogy csapataival segítséget nyújt Magyarországnak. Ez megfelel annak a kívánságnak, amelyet maguk a magyarok nyilvánítottak ki. Korábban abban állapodtak meg, hogy Magyarország kapitulációjának feltételeit az Európai Tanácskozó Testületben dolgozzák majd ki. Most a szovjet kormány azt javasolja, hogy ezt a munkát Moszkvában végezzék el. Molotov hozzáteszi, hogy a moszkvai bizottság, amely Kerrből, Harrimanból és belőle, Molotovból áll, a román fegyverszüneti feltételek kidolgozása tapasztalatainak birtokában képes gyorsan kidolgozni a feltételeket Magyarország számára is.

Harriman azt feleli, hogy neki nincs ezzel szemben ellenvetése.

Kerr azt válaszolja, hogy kész fegyverszüneti tárgyalásokat folytatni akár az ördöggel is.

Molotov bejelenti, hogy a szovjet kormány azt javasolja még, hogy a tárgyalások a magyarokkal Moszkvában folyjanak, mivel ez meggyorsítja a dolgot.

Kerr azt mondja, Molotov beszélt a brit javaslatról. Kerr szeretné tudni, mikor tették ezt a javaslatot.

³¹ Sir W. Strang, brit megbízott az Európai Tanácskozó Testületben 1944. szeptember 25-én tette ezt a javaslatot, s egyidejűleg előterjesztette a magyar fegyverszüneti egyezmény angol tervezetét. (L.: Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1944. III. k. The British Commonwealth and Europe. Government Printing Office. Washington. 1965. 890–891. o. J. G. Winant londoni amerikai nagykövet távirata a külügyminiszternek. London, 1944. szeptember 25. – A továbbiakban FRUS 1944. III. k.)

Molotov azt feleli, át tudja nyújtani Kerrnek és Harrimannak ennek a brit javaslatnak a szövegét.

Kerr, majd Harriman azt válaszolják, hogy hálásak lesznek ezért.³²

Kerr megkérdezi, hogy mennyire jutott előre a magyar kérdéssel kapcsolatos munka az Európai Tanácskozó Testületben.

Molotov azt feleli, hogy Magyarország fegyverszüneti feltételeinek kidolgozásában a késlekedés amiatt a kérdés miatt történt, amiről Kerr informálva van.³³ A magyar fegyverszüneti feltételek nagy részét már egyeztették. De az előzetes feltételeket nem tárgyalták meg, mivel a szovjet kormány először Bulgária fegyverszüneti feltételei kidolgozásának befejezését tartja szükségesnek.³⁴

Harriman megkérdezi, hogy a magyar fegyverszüneti delegációnak van-e elegendő felhatalmazása és a küldöttség tagjai kompetens emberek benyomását keltik-e.

Molotov azt feleli, neki ezt nehéz megítélni, mivel nem találkozott a magyar delegáció tagjaival. Velük a szovjet katonáknak volt dolguk. De ő, Molotov meg kell, hogy mondja, a szovjet kormány a magyar küldöttség felhatalmazását nem tekinti elegendőnek. Horthy üzenetének szövegéből látható, hogy a küldöttségnek felhatalmazása csak a fegyverszüneti tárgyalások folytatására van. Szorgalmazni kell, hogy a magyarok adjanak felhatalmazást a fegyverszüneti feltételek aláírására is, természetesen, amelyben a magyar kormány elfogadja az előzetes feltételeket, amelyeket egyeztetni fognak a három szövetséges között.

Harriman közli, hogy ő most a követségre megy, hogy minél előbb továbbítsa a táviratot Washingtonba.³⁵

A beszélgetés 30 percig tartott.

Lejegyezte: V. Pavlov

OFKL F. Molotov titkársága, op.6, p. 35, d. 442, 1-4. o. Másolat.

³² Az irat alján a következő megjegyzés szerepel: „A Harriman távozása után ottmaradó Kerrel folytatott beszélgetés végén Molotov átnyújtotta Kerrnek a brit javaslat szövegének két példányát, miközben Kerr megígérte, hogy az egyik példányt átadja Harrimannak.”

³³ Molotov valószínűleg Churchill miniszterelnök és Eden külügyminiszter készülő moszkvai látogatására utal.

³⁴ A fegyverszüneti egyezményt Bulgáriával 1944. október 28-án írták alá Moszkvában.

³⁵ Megtalálható: FRUS 1944. III. k. 895–897. o. Harriman távirata a külügyminiszternek. 1944. okt. 6.

4.

Feljegyzés V. M. Molotov és a magyar fegyverszüneti delegáció találkozójáról

[Moszkva,] 1944. október 8.

V. M. Molotov naplójából

Titkos

A magyar delegáció fogadása

1944. október 8. 23 óra 30 perckor

F. F. Kuznyecov vezérezredes bemutatja Molotovnak a magyar küldöttség tagjait – Faragho Gábor vezérezredest, a magyar királyi csendőrség felügyelőjét, a delegáció vezetőjét; Szent-Iványi Domokos rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert és Teleki Géza grófot, a kolozsvári egyetem professzorát.

A továbbiakban Kuznyecov vezérezredes részt vesz a beszélgetésen.

Molotov bejelenti, hogy szeretné átadni a magyar küldöttségnek a három kormány – a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – nyilatkozatát.

Molotov felolvassa a küldötteknek a nyilatkozatot és átnyújtja nekik a szöveget orosz és francia nyelven. Molotov figyelmeztet arra, hogy az orosz nyelven átnyújtott szöveg a hivatalos szöveg. (L. a mellékletet.)

Faragho átveszi a nyilatkozat szövegét.

Később Molotov elmondja, hogy a három kormány nyilatkozatának szövegéből következik, amint a misszió tagjai látják, hogy a három kormány a magyar misszió javaslatait nem tartja kielégítőnek és elfogadhatónak. A továbbiakban Molotov közli, hogy ha a három szövetséges kormány előzetes feltételeit a magyar kormány és Horthy kormányzó elfogadja, akkor Moszkvában kerülhet sor egyik oldalon a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, a másik oldalon Magyarország képviselői közötti tárgyalásokra a fegyverszüneti feltételek megvizsgálásáról. Ebben az esetben olyan fegyverszüneti feltételek aláírására gondolnak, amelyek többé-kevésbé hasonlóak a Románia által aláírt feltételekhez. De ez a jövő dolga. Ha a magyar fél az előzetes feltételeket elfogadhatatlannak tartja, akkor nincs miről beszélni.

Szent-Iványi elmondja, hogy szeretné Molotov figyelmét felhívni egy hibára. A feltételek, amelyeket Molotov megemlített, nem a szovjet fél nyújtotta át a magyar küldöttségnek, hanem azt a magyar fegyverszüneti misszió egy orosz alezredestől, Makarovtól kapott levélből vette. Ezek a feltételek nem a magyar fél feltételei.

Molotov azt feleli, hogy ő a misszió által Antonov tábornoknak átadott feltételekre gondolt.

Szent-Iványi elmagyarázza, hogy a magyar fél két levelet kapott a most Zólyomban, Szlovákiában tartózkodó Makarov alezredestől. Ezeket a leveleket a magyaroknak az oroszokkal való találkozáskor adták át, és azután az ezekből a levelekből vett feltételeket fejtették ki pontok formájában az Antonov tábornokkal történt beszélgetéskor, de ezek a feltételek nem magyar feltételek.

Molotov azt válaszolja, hogy őt nem érdeklik Makarov feltételei, és ő, Molotov nem tudja pontosan létezik-e ilyen Makarov. Molotov csak arról tud, amit a magyarok Antonovnak átadtak. De tulajdonképpen másodrendű kérdés. A lényeg az, amit ma a három kormány nevében a magyaroknak átnyújtottak.

Szent-Iványi megkérdezi, a delegáció továbbíthatja-e a magyar kormánynak, hogy a Makarov alezredes által átadott két levélben foglalt feltételeket a három szövetséges hatalom nem létezőnek és semmilyen következménnyel nem bírónak tekinti.

Molotov megkérdezi, volt-e Makarovnak valamilyen meghatalmazása.

Szent-Iványi azt feleli, hogy Makarovnak nem volt semmilyen meghatalmazása.

Molotov megjegyzi, hogy valószínűleg partizán, aki saját kezdeményezésére cselekedett.

Farago azt mondja, hogy az egy orosz tiszt volt és a vele való beszélgetés nélkül a magyarok nem tudtak volna átjönni a határon.

Molotov azt feleli, hogy ez más kérdés. Lehet, hogy a magyarok felhasználták a Makarovval való kapcsolatot arra, hogy átjöhessenek a határon, de ennek semmi köze a feltételekhez.

Szent-Iványi elmondja, hogy a két levélben, amelyeket Makarovtól kaptak és amelyek most Budapesten találhatóak, utalás van arra, hogy mindkét levelet Sztálin marsall utasítására írták. Éppen ezt a körülményt figyelembe véve parancsolta meg a kormányzó a fegyverszüneti küldöttség haladéktalan Moszkvába küldését.

Molotov azt mondja, hogy Makarovot senki sem hatalmazta fel ezeknek a leveleknek a megírására.

Szent-Iványi megkérdezi, közölheti-e a kormánnyal, hogy a levelek és Makarovnak ezekben a leveleiben kifejtett feltételei nem jelentik a három kormány nézeteinek kifejtését.

Molotov egyetért egy ilyen közléssel, és elmondja, lehet, hogy Makarov maga is úgy tartja, hogy Sztálin marsall vagy három kormány vagy tíz kormány akaratát fejezi ki. De a szovjet kormány erről a Makarovról semmit nem tud.

Molotov megkérdezi van-e a delegációnak valamilyen kérdése hozzá.

A magyarok azt felelik, nincs kérdésük.

Molotov azt mondja, neki sincs kérdése a magyarokhoz.

A beszélgetés befejezéséül Molotov azt mondja, gyors választ vár a három kormány nyilatkozatára.

A beszélgetés 20 percig tartott.

Lejegyezte: Podcerob sk.

Melléklet

A Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányai szükségesnek tartják, hogy Horthy kormányzó és a magyar kormány elfogadja a következő előzetes feltételeket:

Magyarország köteles kiűriteni minden csehszlovák, jugoszláv és román területet, amelyet az 1937. december 31-i állapot óta szerzett és birtokában tart, köteles visszavonni az összes magyar csapatokat és köztisztviselőket. A kiűritésnek 10 napon belül meg kell történnie. Kezdő időpontnak az a nap számít, amikor a magyar kormány megkapta a nyilatkozatot. A kiűrités megfigyelésére és ellenőrzésére a három szövetséges kormány szövetségesközi bizottságot küld Magyarországra, orosz elnöklet alatt. Magyarország kötelezi magát, hogy Németországgal minden összeköttetést megszakít, azonnal megüzeni Németországnak a háborút, a szovjet kormány pedig kijelenti, hogy ehhez csapataival kész segítséget nyújtani.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 34, d. 417, 1-3. o. Másolat. Podcerob aláírásával.

5.**A Külügyi Népbiztosság emlékeztetője az angol kormány számára**

[Moszkva,] 1944. október 10.

Szigorúan titkos

1135. m. sz.

Emlékeztető

A Moszkvában tartózkodó Magyar Bizottságtól október 9-én levelet (szóbeli jegyzéket) kaptunk, amelyet másolatban mellékelünk.³⁶

A katonai szervek tájékoztatása szerint az említett Makarov Szlovákiában tevékenykedő partizán, akinek kapcsolata az adott ügyel arra korlátozódott, hogy elősegítette a magyar csoport átjutását a frontvonalon. Természetesen Makarovnak nem volt semmiféle felhatalmazása sem a szovjet katonai, sem a szovjet polgári hatóságoktól. Amikor a magyar csoportot átengedték a frontvonalon és közölte, Horthy kormányzótól speciális felhatalmazással rendelkezik, hogy a szovjet kormányhoz forduljon, akkor a frontparancsnokság Moszkvába szállította.

OFK. F. Molotov titkársága, op. 24, p. 112, d. 3, 29. o. Másolat, aláírás nélkül. Az emlékeztetőt október 11-én átadták Sir A. C. Kerr brit nagykövetnek. Géppel ráírva: „Hiteles”. Olvashatatlan aláírás.

³⁶ Nem közöljük. Megtalálható: História, 1982. 2. sz. 11. o. A Moszkvai Magyar Küldöttség 2. sz. szóbeli jegyzéke.

6.

Feljegyzés az előzetes fegyverszüneti feltételek átadásáról a magyar fegyverszüneti delegációnak

[Moszkva,] 1944. október 11.

V. M. Molotov naplójából

Titkos

A magyar megbízottak, Szent-Iványi, Teleki Géza és Faraghoz Gábor vezérezredes fogadása 1944. október 11. 03 óra 20 perckor

Molotov a magyarokat helyettese, V. G. Dekanozov³⁷ és F. F. Kuznyecov vezérezredes jelenlétében fogadja.

Faragho bejelenti, hogy a magyar küldöttség megkapta a választ kormányától, felolvassa és átnyújtja Molotovnak a szóbeli jegyzéket. (L. a mellékletet.)

Miután megismerkedett a jegyzékkel, Molotov azt mondja, hogy a jegyzékben nem minden világos. Így a jegyzék szövegében nincs megismételve az előzetes feltételek formulája, amelyet pedig a magyar kormány elfogadhatónak tart.

Faragho azt mondja, hogy a delegáció a három szövetséges kormánytól kapott előzetes feltételeket Budapestnek szóról szóra átadta. Nyilván a magyar kormány nem akarta vesztegetni az időt a szovjet kormánynak adott válaszában azok teljes megismétlésével.

Molotov azt mondja, lehetséges, hogy a szöveg rejtjelezésekor vagy megfejtésekor valamilyen hibát ejtettek.

Szent-Iványi azt feleli, hogy a magyar delegáció véleménye szerint a feltételeket teljes egészében elfogadták.

Molotov elmondja, hogy erre a bizonytalanságra azzal kapcsolatban figyelt fel, hogy a magyar misszióval volt már egy félreértés, amikor valamilyen Makarov nevű partizán átadta a magyaroknak a saját feltételeit.

Faragho közli, hogy a magyar kormány teljes egészében elfogadta a három szövetséges kormány által előterjesztett feltételeket.

³⁷ Dekanozov, Vlagyimir Georgijevics (1898–1953) – tisztviselő, grúz politikus, diplomata. 1938–1939-ben az NKVD főparancsnokságán a külföldi osztály, majd a kémelhárítás parancsnoka volt. 1939 májusában került a Külügyminisztériumba, ahol külügyi népbiztos-helyettes lett. Rövid ideig – az 1941-es német támadásig – berlini nagykövet. Az ötvenes évek elején Grúziában rövid ideig a belügyminiszteri tisztséget töltötte be. 1953-ban a Berija-perben halálra ítélték és kivégezték.

A továbbiakban Molotov kéri, magyarázzák meg a magyar kormány nyilatkozatában azt a pontot, ahol a magyar csapatoknak a frontról Budapestre történő átdobásáról van szó.

Szent-Iványi elmondja, ahhoz, hogy ennek az intézkedésnek a szükségességét megértsék, ismerni kell a budapesti helyzetet.

Faragho hozzáteszi, hogy Budapesten 4-5 ezer Gestapo ügynök van. Szent-Iványi a továbbiakban elmondja, hogy a németek bejelentették, hogy Budapestről kivonulásukkor Budapest több mint 200 ezer főt kitevő teljes zsidó lakosságát megölik.

Molotov megkérdezi hogyan tud 4-5 ezer ember elpusztítani 200 ezret.

Szent-Iványi azt feleli, hogy a zsidókat ebben az esetben nem csak a Gestapo emberei, hanem a német csapatok és a Volksbund tagjai is gyilkolni fogják. A magyar kormánynak nem áll módjában szabadon cselekedni, és nem tud például teljes ülésre összegyűlni, mert a Gestapo minden lépését figyeli. Azért szükséges a magyar csapatok bevonulása Budapestre, hogy ott ellenálljanak a németeknek. Lehet, hogy ezeket a csapatokat nem a frontról vonják ki, hanem Budapest környékéről mozgósítják. Be kell vonulniuk Budapestre még az orosz csapatok megérkezése előtt. Ha az orosz csapatok előkészítés nélkül folytatják az előrenyomulást Budapest felé, akkor a németek megsemmisítik a hidakat és megkezdik a békés lakosság, mindenekelőtt a zsidók gyilkolását. Ez a meggondolás, amiért a magyar kormány bevette ezt a pontot a nyilatkozatába.

Molotov megkérdezi, milyen irányból tervezik a magyar csapatok Budapestre történő átdobását.

A magyarok azt felelik, hogy nem tudják.

Molotov még egyszer megkérdezi, elfogadja-e Magyarország az előzetes feltételeket.

A magyarok igenlően válaszolnak.

Molotov megkérdezi, Magyarország hadat üzen-e Németországnak.

Faragho azt válaszolja, hogy ez a három szövetséges hatalomtól függ. Magyarország kész hadat üzeni, de kéri, hogy adjanak két-három nap haladékot, hogy lehetősége legyen a magyar csapatokat Budapestre szállítani.

Szent-Iványi elmagyarázza, hogy a nyilatkozat szövegéből látható, hogy a magyar kormány kész elkezdni a fegyverszüneti tárgyalásokat és ez azt jelenti, hogy elfogadta a fegyverszüneti feltételeket.

Molotov megjegyzi, hogy a fegyverszünet előzetes feltételei közé tartozik Magyarország azonnali hadüzenete Németországnak.

Szent-Iványi azt feleli, hogy ha a három kormány úgy dönt, hogy Magyarországnak haladéktalanul hadat kell üzeni Németországnak, akkor Magyarország ezt megteszi. Azonban az azonnali hadüzenet Budapest lakosságának megtizedeléséhez és oda vezet majd, hogy a németek felrobbantják a dunai hidakat. Szent-Iványi azt mondja, hogy a legkívánatosabb dolog az orosz és magyar csapatok közötti katonai együttműködés sürgős megteremtése lenne.

Molotov megjegyzi, hogy Magyarország gyakorlatilag az orosz támadás megállítását kéri.

Faragho azt feleli, úgy van.

Molotov megjegyzi, hogy Churchill és Eden Moszkvában vannak,³⁸ ami szükség esetén meggyorsítja a szövetségesek álláspontjának egyeztetését a magyar fegyverszünet kérdésében.

Teleki elmondja, hogy kapcsolatot kell teremteni az orosz és a magyar katonai parancsnokságok között, hogy tudni lehessen hol és mikor fordulhatnak a magyar csapatok a németek ellen, és így megteremtődjék a két hadsereg katonai együttműködése.

Molotov megkérdezi, van-e a küldötteknek felhatalmazásuk a fegyverszünet aláírására.

Szent-Iványi megmagyarázza, hogy távíró útján kaptak felhatalmazást, ezen kívül a felhatalmazást írásos formában elküldték Budapestről egy Nemes³⁹ nevű magyar tiszttel.

Faragho elmondja, a magyarok kérték Kuznyecov tábornokot, nyújtson segítséget ennek a tisztnak a határon átjutáshoz.

Kuznyecov azt feleli, hogy Nemes még nem kelt át a határon.⁴⁰

Molotov és Dekanozov kimegy a másik szobába telefonálni, azután visszatérve Molotov azt mondja, úgy tűnik ezen az alapon meg tudunk állapodni, és holnap⁴¹ a küldöttek megkapják a választ.

³⁸ A Churchill vezette brit kormányküldöttség 1944. október 9-től 18-ig tárgyalt Moszkvában a szovjet vezetőkkel.

³⁹ Nemes József (1889–1976) – festő. 1939-ben behívták katonának, és a vezérkari főnökségen a művészeti csoport irányításával bízták meg. Moszkvából való hazatérte után az Ideiglenes Nemzeti Kormány sajtófőnöke volt, majd 1945 tavaszától 1949-ig a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban a tudományos és a művészeti főosztály élén állt.

⁴⁰ Nemes József október 12-én indult Budapestről és 15-én a déli órákban érkezett Moszkvába.

A küldöttek köszönetet mondanak Molotovnak, hogy fogadta őket.

A beszélgetés 1 óra 10 percig tartott.

Lejegyezte: Poderob

Melléklet

A magyar fegyverszüneti delegáció szóbeli jegyzéke

Moszkva, 1944. október 11.

5/M.M.K./1944. sz.

A Moszkvai Magyar Küldöttség tisztelettel a Szovjet Kormány tudomására hozza, hogy rádiótávíró útján az alábbi tartalmú közlést kapta:

„Magyarország az előzetes fegyverszüneti feltételeket elfogadja. Kéri, hogy haladéktalanul kezdjék meg a fegyverszüneti tárgyalásokat, részletesen, továbbá teljes titoktartást kér annak érdekében, hogy a frontról magyar csapatokat vonhassanak vissza Budapesten túlerőben lévő német csapatok ellen, mivel német rajtaütéstől lehet tartani, amelyet vérengzés és pogrom követne, ezt pedig meg kell akadályozni. Az átállás végrehajtása és a fegyverszüneti feltételek teljesítése érdekében a Magyar Kormány kéri, hogy az orosz csapatoknak Budapest felé történő előrenyomulását állítsák meg.”⁴²

A magyar küldöttség arra kéri a szovjet kormányt, hogy a jegyzék szövegét Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kormányához juttassa el.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 34, d. 417, 5–7. o.

A Molotovval folytatott megbeszélésről készült úgynevezett Teleki-féle jegyzőkönyvet közli: Gosztunyi Péter: A magyar–szovjet fegyverszüneti tárgyalások (1944 október).

⁴¹ A holnap valójában 11-e volt, s még aznap este nyolc óra előtt pár perccel a magyar fegyverszüneti delegáció tagjai aláírták az előzetes fegyverszüneti egyezményt.

⁴² Ismeretes, hogy a Vörös Hadsereg főparancsnoksága október 11–12-én Dél-Alföldön két napra leállította a szovjet csapatok előrenyomulását. Horthy és a magyar katonai vezetés határozatlansága, tehetetlensége, szervezési hibák miatt a kapcsolatfelvételre és a magyar honvédség átállására, a németekkel történő szembefordulására nem került sor. (L. bővebben Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet, 143–146. o.)

Új Látóhatár, 1969. november 5. sz. 410–411. o. A fegyverszüneti delegáció
5/M.M.K./1944. sz. szóbeli jegyzéke megtalálható: História, 1982. 2. sz. 12. o.

7.

Vörös János⁴³ vezérezredes feljegyzése A. M. Vaszilevszkij⁴⁴ marsall, a szovjet hadsereg vezérkari főnöke számára

Moszkva, 1944. november 9.

Szigorúan titkos!

Fordítás magyarról

A Szovjetunió vezérkari főnökének

Moszkva, 1944. november 9.

A magyarországi politikai és katonai helyzet megvilágítása végett előterjesztem az alábbi jelentésemet és javaslataimat:

1. Horthy Miklós kormányzó október 16-án reggel 6 óra körül a németek fogságába esett a vár elleni német támadás során. Ebben a harcban a magyar gárdának és a németeknek is voltak veszteségeik. Minden intézkedést, amit Horthy azután a pillanat után tett, erőszak eredménye, azokat puskák, tankok és SS-katonák segítségével érték el, így tehát hamisak és törvénytelenek.

Ebből kiindulva Horthy Miklós ma is Magyarország törvényesen megválasztott kormányzója marad.⁴⁵

Horthy Miklós kormányzó előre látta, hogy őt a németek letartóztatják, ennek tudatában már előzőleg kiadta a legszükségesebb intézkedéseket.

2. Letartóztatása előtt velem a következőket közölte:

⁴³ Vörös János (1891–1968) – vezérezredes, honvédelmi miniszter. 1911-ben avatták zászlóssá. Végigharcolta az első világháborút. A két háború között szolgált csapattisztként, dolgozott a HM-ben és tanított a Hadiakadémián. 1944. április 19-én – német nyomásra – nevezték ki a honvéd vezérkar élére, május 10-én vezérezredessé léptették elő. Bár 1944 szeptemberére világosan látta, hogy a németek elvesztik a háborút, 1944. október 15-én kétértelmű magatartásával hozzájárult a kiugrási kísérlet kudarcához. November 1-jén Kecskeméten önként jelentkezett a várost felszabadító szovjet csapatoknál. 1944. december 22-től 1945. november 15-ig honvédelmi miniszter.

⁴⁴ Vaszilevszkij, Alekszandr Mihajlovics (1895–1978) – marsall. Katonai pályáját az első világháború idején még a cári hadseregben kezdte. Részt vett a polgárháborúban. 1937-től szolgált a vezérkarnál. A második világháború kitörésekor a vezérkar hadműveleti főcsoportja vezetőjének helyettese volt. 1941-ben kinevezték a vezérkari főnök helyettesévé, 1942 májusától 1945 februárjáig vezérkari főnök. 1945 júniusától a távol-keleti szovjet csapatok főparancsnoka. 1949 és 1953 között hadügyminiszter.

⁴⁵ Horthy 1944. október 16-án – a németek zsarolására – Szálasi miniszterelnökké történt kinevezésével egyidejűleg kormányzói tisztéről is lemondott. Ezt azonban Vörös János akkor nem tudhatta.

a.) Arra az esetre, ha őt letartóztatják, előre kijelölte miniszterelnöknek Veress Lajos vezérezredest,⁴⁶ és a kinevezéséről szóló dokumentumot már átadta Veress Lajosnak.

Abban az esetben, ha Veress Lajossal is valami baj történne, megfontoljuk, hogy Miklós Béla⁴⁷ vezérezredessel, vagy más, demokratikus nézetű tábornokkal helyettesítjük, akihez közel áll Magyarország sorsa és érti azt, s aki teljes egyetértésben tud dolgozni a szövetségesekkel és elsősorban a szovjet katonai szervekkel.

Miniszterelnöknek katona lett választva abból a célból, hogy a magyar kormány és a szovjet megszálló erők parancsnoksága között a kölcsönös megértés a lehető legjobb módon biztosítva legyen.

A helyzet stabilizálódása után a katona miniszterelnököt politikai miniszterelnöknek kell felváltani a helyzet alakulásának és a nép akaratának megfelelően.

b.) Amint a helyzet megengedi olyan, valamennyi polgári párt (Békepárt)⁴⁸ képviselőiből álló demokratikus kormánynak kell alakulni, amelyben kifejeződik a nép akarata, olyan kormány, amely képes tárgyalásokat folytatni és együttműködni a szövetséges hatalmakkal és a szovjet katonai hatalommal egyetértésben helyreállítani a rendet és a normális életet az országban.

c.) Az ilyen módon megalakult kormánynak haladéktalanul meg kell teremteni a kapcsolatot a szövetséges hatalmakkal és kiegészíteni a Moszkvában tartózkodó Faragho vezérezredes vezette küldöttséget a szükséges tagokkal és haladéktalanul folytatni a fegyverszüneti tárgyalásokat.

⁴⁶ Veress Lajos, dálnoki (1889–1976) – vezérezredes. 1944. augusztus 28-tól a 2. magyar hadsereg parancsnoka Erdélyben. 1944. október 16-án a németek letartóztatták, Sopronkőhidán a nyilas Számonkérő Szék 15 évi fegyházra ítélte. 1945 március végén megszökött, de a szovjet hatóságok 10 hónapra internálták, majd nyugdíjazták. A koncepciós jellegű köztársaság elleni összeesküvés ügyében 1947-ben első fokon halálra, másodfokon 15 évi fegyházra ítélték. 1956. október 27-én szabadult, majd külföldre távozott.

⁴⁷ Miklós Béla, dálnoki (1890–1948) – vezérezredes. Katonai pályáját 1910-ben kezdte. Harcolt az első világháborúban. Dolgozott a HM-ben, 1933-tól 1936-ig katonai attasé Berlinben. Csapatszolgálatot teljesített, 1941-ben részt vett a Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni hadjáratokban. 1942 novemberétől Horthy kormányzó főhadsegédje, katonai irodájának vezetője. 1944. augusztus 1-jén az Észak-keleti Kárpátokban állomásozó 1. magyar hadsereg parancsnokává nevezték ki. Már hadseregparancsnoki kinevezése előtt felismerte, hogy a németek elvesztették a háborút, ezért 1944. október 17-én átment Ökörmező térségében a 4. Ukrán Front parancsnokságára. November elején Moszkvába érkezett és bekapcsolódott a kormányalakítási tárgyalásokba. 1944. december 22-től 1945. november 15-ig az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke.

⁴⁸ A Békepártot 1943 júliusában az illegális KMP hozta létre, miután formálisan feloszlatta önmagát. A kommunista párt 1944 szeptemberéig működött ezen a néven, amikor megalakult a Magyar Kommunista Párt.

d.) A hadseregnek amilyen gyorsan lehet, át kell állni a Szovjetunió oldalára és a szovjet hadsereggel a németek ellen harcolni.

A hadsereget demokratikus alapra kell helyezni és az összes németbarát (Szálasi hívei) tisztet el kell távolítani a hadseregből.

e.) A továbbiakban a katonai ügyek vitelét a kormányzó a maga nevében és szellemében rám bízta.

3. Javaslataim:

a.) Addig, amíg Budapest, az ország politikai központja nincs szilárdan az orosz hadsereg kezén, létre kell hozni egy kormányzó bizottságot a polgári pártok (Békepárt) azon vezetőiből, akik Magyarország 1937-es határain belül fekvő nagyvárosokban (Szeged, Kecskemét, Cegléd, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Szentes, Csongrád, Békéscsaba, Gyula, Hódmezővásárhely) tartózkodnak, s amelyben az összes haladó pártnak képviseltetve kell lenni.

b.) A kormányzó bizottság elnöke lehet Veress vezérezredes⁴⁹ vagy a bizottság által választott politikai személyiség.

c.) A kormányzó bizottság ideiglenes tartózkodási helyül legjobb Szegedet vagy Kecskemétet választani.

4. A kormányzó bizottság feladatai:

a.) Együttműködés és kapcsolattartás a Magyarország területén működő legfelsőbb szovjet katonai parancsnoksággal.

b.) A magyar polgári hatalom tevékenységének szabályozása a korábban is létező törvények és közigazgatási rendszer megőrzése mellett. A nem megbízható hivatalnokok nagyobbik része már úgylis elmenekült, az apparátus ellenőrzése és megtisztítása után a munkát a helyükön maradt hivatalnokok el tudják végezni.

Nagy reformokat csak azután kell végrehajtani, amint a kormány megalakul.

Jelen pillanatban az a fontos, hogy a szovjet fegyveres erők által elfoglalt területen helyre álljon a rend, a nyugalom, a termelő munka, és biztosítva legyenek az alapvető életfeltételek.

c.) El kell végezni a szükséges előkészítő munkát arra az esetre, ha a bizottság Budapestre érkezik a kormány megalakítására.

⁴⁹ Dálnoki Veress Lajos.

d.) A vezérkari főnöknek támogatást kell nyújtania a kormányzó bizottságnak a demokratikus magyar hadsereg szervezésében.

e.) A bizottságnak és a vezérkari főnöknek – együttműködve – teljesértékű és erős propagandát kell kifejteniük mind a polgári lakosság, mind pedig a magyar honvédség körében, hogy a hadsereget a szovjet oldalra átállítsák. A honvédség demokratizálása és népszerűsítése céljából jellemző példákat is bemutatva szét kell zúzni a németek által folytatott szovjetellenes propagandát.

f.) A bizottságot el lehet látni a szükséges kisegítő személyzettel.

Szegeden és Kecskeméten vannak nyomdák, amelyek teljes egészében kiszolgálhatják a propagandát.

g.) A bizottság tevékenységét, amint megalakult, egyeztetni kell a szovjet katonai parancsnoksággal.

5. A vezérkar főnökének a szovjet katonai parancsnoksággal és a bizottsággal együttműködve a Szovjetunió hadserege instrukciói alapján kell szerveznie az új demokratikus magyar hadsereget.

A vezérkar főnökének segítenie kell a bizottságot a belső rend teljes helyreállításában és fenntartásában.

b.) Ennek érdekében célszerű lenne az átállt magyar egységeket, tiszteket és legénységi állományt gyűjtőtáborokba összegyűjteni és a magyar vezérkari főnök rendelkezésére bocsátani a szervezéshez.

Az egységeket részben azokkal a fegyverekkel kell felfegyverezni, amelyeket magukkal hoztak, részben német és magyar zsákmányolt fegyverekkel, amelyekkel a szovjet parancsnokságnak kell ellátnia azokat.

A megszervezett és felhasználásra kész katonai egységeket át kell adni a szovjet parancsnokságnak, hogy felhasználják őket a németek elleni harci műveletekben.

7. A Szovjetunióban felesleges és főképpen az önként átállt magyar hadifoglyokat jó lenne felhasználni a hadseregszervezés céljából.

8. Figyelembe kell venni, hogy Budapest bevétele után a magyarok tömegével kezdenek majd átállni és megadni magukat.

9. A kommunista, szociáldemokrata és kispap katonák és tisztek átállása minden bizonnyal meg fog történni.

Remélem, hogy ezután a hatalmas végső és döntő csapásban a magyar fegyveres erők is részt fognak venni.

10. A kormányzónak a kormányalakításra, hadseregszervezésre és a fegyverszüneti tárgyalásokra vonatkozó nézetei és álláspontja, amelyekről részben beszélt nekem letartóztatása előtt, s amelyekről hallottam tőle mindennapos beszélgetéseink során teljesen egyeznek az ebben a feljegyzésben általam kifejtettekkel.

11. Kijelentem, hogy önként menekültem el azzal a megbízással és a feladattal, hogy teljesítsem a kormányzó kívánságát, hogy elmondjam a magyar szempontokat a Szovjetunió és szövetségeseinek és helyreállítsam a Magyarországgal létesített kapcsolatot.

A Magyarország és Szovjetunió közötti kölcsönös megértés érdekében feleséggel magunkra vállaltuk mindazokat a kellemetlenségeket, amelyek szökéssel együtt jártak. Ezért kérem, hogy minket véletlenül se kezeljenek hadifogolyként.

12. Végezetül kijelentem, hogy a hadseregszervezésen kívül örömmel magamra vállalom a kormányzó bizottság összeállítását is, mert jól ismerem a helyi politikai helyzetet.

Szeretnék ehhez a munkámhoz a szovjet kormánytól támogatást kérni, nevezetesen jelöljenek ki egy magyarul és oroszul, vagy németül és oroszul beszélő szovjet tisztet, és biztosítsanak egy személyautót sofőrrel, valamint rendeljenek a bizottság mellé szovjet szerveket, hogy biztosíthassuk a kölcsönös megértést és összehangoltságot.

Vezérkari főnök
vezérezredes
vitéz Vörös János⁵⁰

⁵⁰ Vörös János másnap feljegyzéséhez a következő kiegészítést fűzte:
„Kuznyecov vezérezredes úrnak

Fordította: katonai fordító

Popov hadnagy

1944. november 10.

OFKL. F. Molotov titkársága, op.6, p. 35, d. 419, 15–22. o. Másolat.

Moszkva, 1944. november 10-én

A vezérezredes úrral folytatott megbeszélés alapján szerkesztett jelentésből kifejtettem a szovjetunió elleni harc folytatására vonatkozó részt felvenni. Menekülésem közben hallottam, hogy a sajtó is hozta a nevem alatt kiadott parancsot. Erre vonatkozóan a következőt jelentem ki:

1. A harc folytatását tartalmazó parancs szövegéről csak a kihirdetés után szereztem tudomást. Ezen parancsot Szálasi-féle tisztek fogalmazták és adták ki.

2. Hamis állítás az, hogy a rádióban ezen parancsot én hirdetem ki. Október 15-én délután már a Vár területéről nem is táviratozhattam el, mert a Vár SS katonákkal körül volt véve, tehát a stúdióba nem mehettam el.

3. Éppen úgy hamis állítás az is, hogy a kormányzó ezen parancsot magáévá tette.

4. Ha a parancsot én adtam volna ki, a kormányzóval helyezkedtem volna szembe, akkor viszont a németek nem tartóztattak volna le, és később nem tettem közzé a katonasághoz és a magyar néphez intézett felszólítást, ami a nevem alatt kiadott parancsral ellentétes.

5. Az egész eljárás nem volt egyéb, mint a németek szolgálatában álló, egy Szálasi-féle tiszti csoport azon törekvése, hogy a Szovjetunió és szövetségesei és a magyarság között az ellentétek magvait elhintse, a békét megakadályozza, és a magyar népet a németeknek teljesen kiszolgáltassa.

6. Kérem a vezérezredes urat, hogy az 1-5. pont alatti kijelentéseimet a sajtóban is szíveskedjék közzétenni.

Vitéz Vörös János sk.”

(OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 35, d. 419, 26–27. o. Eredeti, kézzel írt magyar nyelvű feljegyzés.)

8.**Feljegyzés Molotov külügyi népbiztos és a magyar fegyverszüneti delegáció tagjai, valamint Vörös János és Miklós Béla megbeszéléséről**

[Moszkva,] 1944. november 13.

V. M. Molotov naplójából

Titkos

A magyar megbízottak fogadása

1944. november 13-án 23 órakor

A fogadáson részt vettek:

Magyar részről – Faragho [Gábor] vezérezredes, Szent-Iványi [Domokos], Teleki Géza, Miklós [Béla] vezérezredes, az 1. magyar hadsereg volt parancsnoka, Vörös [János] vezérezredes, volt vezérkari főnök;

Szovjet részéről jelen vannak: V. G. Dekanozov, F. F. Kuznyecov vezérezredes, B. F. Podcerob tolmács.

Molotov megkérdezi a jelenlévő magyarokat, találkoztak-e már egymással Moszkvában.

Vörös azt feleli, hogy a jelenlévő magyarokkal ma este beszélt.

Molotov közli, ismeri Vörösnek a Vörös Hadsereg vezérkari főnökéhez címzett levelében kifejtett javaslatát.⁵¹ Molotov megkérdezi, a magyarok most mit javasolnak. Vannak-e részükről új javaslatok, esetleg történtek-e változások Vörös tábornok javaslatában.

Szent-Iványi a Horthy által Moszkvába küldött delegáció nevében – vagyis Faragho, Teleki és saját nevében – közli, hogy ők nem olvasták Vörös levelét, és nem ismerik annak tartalmát.

Molotov azt mondja, szeretné tudni, van-e a megbízottaknak valamilyen elképzelésük, tervzetük vagy tervük a további működésükre vonatkozóan. A szovjet kormány megkapta mind a magyar delegáció,⁵² mind Vörös tábornok javaslatát.

⁵¹ L. az előző dokumentumot.

⁵² A magyar fegyverszüneti delegáció 1944. október 23-i 25/M.M.K./1944. számú szóbeli jegyzékét részletesen ismerteti Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet, 211–214. o.

Mindkét javaslatban magyar hatalmi központ létrehozásáról van szó Magyarországra irányítására a németektől felszabadított területen. Molotov azt mondja, az a benyomása, a magyar delegációnak és Vörös tábornoknak két különböző jellegű javaslata van. Vörös tábornok javaslata demokratikusabbnak tűnik.

Molotov érdeklődött, a magyarok véleményt cseréltek-e a két javaslatról, és van-e már kialakult közös véleményük.

Szent-Iványi azt válaszolja, hogy ő, Faragho, Teleki és Miklós tábornok nem látták Vörös tábornok levelét, amelyben terveit kifejti. Ők ennek a levélnek csupán az általános elveit ismerik, amelyekkel egyetértenek. Szent-Iványi a továbbiakban közli, hogy valamennyi itt jelenlévő magyar egyetért azzal, hogy a magyaroknak haladéktalanul meg kell kezdeni a fegyveres harcot a németek ellen, másodsor, egyetértenek azzal, hogy Magyarország kormányát demokratikus alapokon kell megszervezni. A kormányalakítás kérdése általános formában merült fel, részletes kidolgozás nélkül.

Később Szent-Iványi elmondja, hogy Vörös tábornok szavai szerint levele két részre tagolódik. Az első rész Horthy kormányzó véleményének kifejtését tartalmazza, a levél második része pedig Vörös tábornok személyes nézeteit és javaslatait foglalja össze.

Molotov közli, a helyzet a következő: létre kell hozni a demokratikus magyar kormányt. Lehetséges, hogy az első időben ez nem Magyarország ideiglenes kormánya, hanem kormányzó tanácsa lesz, ahogy ezt egyébként Vörös tábornok is javasolja. Ezen szervek bármelyikét, a bizottságot vagy a kormányt, demokratikus alapon, valamennyi párt és politikai irányzat képviselőinek részvételével kell megalakítani.

Molotov tájékoztatja a küldötteket arról, hogy Vörös vezérezredes levele szerint Horthy a magyar kormány vezetőjének Veress Lajos vezérezredest javasolta kinevezni, ha pedig ez utóbbi nem tudná a kormány elnöke kötelezettségeit teljesíteni, akkor helyette Miklós Bélát ajánlja megbízni.

Vörös a tolmács minőségében fellépő Szent-Iványi segítségével a következőt közli. Levelét annyiban módosítja, hogy Horthyval történt utolsó beszélgetése során a kormányzó azt mondta, helyesli, hogy a kormányfő Miklós vagy más demokratikus beállítottságú magasrangú katona legyen, aki a szükséges helyen tartózkodik. [sic!] Ebből a szempontból Miklóson kívül a legmegfelelőbb embernek Faragho tűnik. A

vele, Vörössel történt legutóbbi beszélgetése alkalmával a kormányzó teljes bizalommal volt Miklós és Faragho iránt.

Molotov bejelenti, hogy közelebb akar kerülni a tárgyhoz. Értésre adta, a szovjet kormány kész támogatni a magyar hatalmi központ létrehozásának gondolatát, annak a személynek a vezetésével, akit az itt jelenlévő magyar küldöttek és tábournokok javasolnak. Molotov hozzát teszi, őszintén meg akarja mondani, hogy ez az intézkedés a Szovjetunió és a németek ellen harcoló Vörös Hadsereg érdekében áll, és Molotov biztos benne, hogy ez az intézkedés a magyar népnek és azon képviselőinek is érdekében fog állni, akik a németek ellen, a független Magyarországért küzdenek.

A küldöttek és a tábournokok fejbólintásokkal és „igen, igen” közbeszólásokkal fejezik ki egyetértésüket Molotovval.

Molotov elmondja, hogy ebben az esetben azt szeretné kérdezni a jelenlévő magyaroktól, hogyan szervezzék meg a magyar központot, azt miként nevezzék el, és hol legyen működési helye.

Miután tanácskozott a többi magyarral, Szent-Iványi valamennyiük nevében közli, hogy a delegáció és a tábournokok úgy vélik, a kormányt vagy bizottságot magyar területen, valamely jelentősebb városban kellene megalakítani. A küldöttek úgy gondolják, hogy a legelőnyösebb hely Debrecen lenne, ahol annak idején Kossuth 1849-ben kikiáltotta Magyarország németektől való függetlenségét.⁵³

Molotov azt feleli, hogy egyetértünk ezzel a javaslattal.

A továbbiakban Molotov megkérdezi, milyen szervezet fognak létrehozni, magyar kormányt vagy esetleg magyar bizottságot, amely 1 vagy 2-3 hét múlva átalakul magyar kormánnyá. Molotov hozzáfűzi, véleménye szerint az adott esetben nem az elnevezés a lényeg. A fontos az, hogy létrejőjön egy szervezet, amely segítene a közös cél – a Németország feletti győzelem és Magyarország felszabadítása – elérésében. Molotov megjegyzi, ha a magyarok bizottságot akarnak létrehozni, a Szovjetunió ezzel egyetért, ha kormányt akarnak alakítani, a Szovjetunió ezzel is egyet fog érteni.

Miután a magyarok tanácskoztak egymás között Szent-Iványi közli, hogy ezt kényes kérdésnek tartják, szeretnék maguk között tanácskozni és holnap választ adni.

⁵³ Az országgyűlés a debreceni Nagytemplomban 1849. április 14-én egyhangúan mondta ki Magyarország függetlenségét és a Habsburg-ház trónfosztását.

Molotov azt feleli, a küldöttek gondolkozhatnak és tanácskozhatnak annyi napig, ahány napra ehhez szükségük van. Molotov leszögezi, a mi célunk a háború idejének és szovjet és magyar részről hozott áldozatok számának csökkentése. Számunkra minden ember drága.

Szent-Iványi valamennyi magyar nevében kifejti, hogy maximum két napra van szükségük.

Molotov azt válaszolja, hajlandók vagyunk várni addig, amíg a magyaroknak szükséges.

Később Molotov kifejti, szükséges, hogy ebben a bizottságban vagy kormányban az összes magyar demokratikus párt és politikai irányzat képviselői jelen legyenek. Molotov megemlíti, hogy Moszkvában van néhány magyar, akiknek részvétele hasznos lehet a létrehozandó szervben. Közben Molotov azt mondja, előre figyelmeztetni akar, hogy nem a magyar zsidókra gondolunk, csak magyarokról van szó.

A továbbiakban Molotov rámutat, hogy Vörös Kuznyecov vezérezredessel folytatott beszélgetésekor megnevezett jelölteket a tervezett bizottságba. Többek között említette a magyar szociáldemokrácia egyik vezetőjét, Szakasitsot,⁵⁴ a kommunista Felkait,⁵⁵ a kiscgazdák képviselőjét, Tildyt.⁵⁶ Hol vannak ezek az emberek? Részt tudnak-e venni a létrehozandó központi államhatalmi szervben? Ha vannak emberek, akik mögött Magyarországon meghatározott csoportok állnak, akkor azokat be kell vonni a bizottságba. Molotov javasolta a jelenlévő magyaroknak ennek a kérdésnek a megvitatását. Fontos, hogy a központnak erős kapcsolatai legyenek a lakosság széles rétegeivel, és fontos, hogy olyan emberek vegyenek benne

⁵⁴ Szakasits Árpád (1888–1965) – szociáldemokrata politikus. 1903-ban lépett be a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. 1931-től 1948-ig tagja a párt vezetőségének. 1919 és 1942 között, valamint 1945 tavaszától 1948 nyaráig az SZDP főtitkára, a PB tagja. 1944-ben részt vett az ellenállási mozgalomban, Tildy Zoltánnal együtt a Magyar Front vezetője volt. A háború után képviselő, államminiszter, 1948. augusztus 3-tól 1949. augusztus 23-ig köztársasági elnök. 1950-ben hamis vádak alapján elítélték, 1956 márciusában szabadult, később rehabilitálták.

⁵⁵ Felkai Ferenc (1894–1972) – író, újságíró. Újságírói pályáját Erdélyben kezdte, 1922-től különböző fővárosi lapoknál dolgozott. 1942-ben bemutatott Nero c. Hitler-ellenes darabja nagy sikert aratott. Részt vett az ellenállási mozgalomban, az SZDP illegális ellenállási szervezetéhez tartozott, szervezte a Magyar Frontot. Hadácsy Rezső és Egger Lajos – Szakasits Árpád rokona – révén kapcsolatban állt magasrangú németellenes érzelmű katonatisztekkel, ezért tudhatott róla Vörös János is. 1945 és 1948 között a HM-hez közelálló Kossuth Népe c. napilap főszerkesztője volt. A háború után is számos sikeres színpadi művet írt.

⁵⁶ Tildy Zoltán (1889–1961) – református pap, kiscgazdapárti politikus. A Független Kiscgazdapárt alapító tagja, 1930-tól ügyvezető alelnöke, 1943-tól pártvezére. 1936-tól 1944-ig országgyűlési képviselő. Részt vett az ellenállási mozgalomban. A háború után 1945. november 15-től 1946. február 1-ig miniszterelnök, majd 1948. augusztus 3-ig köztársasági elnök. 1949 és 1956 között családjával házi őrizetben tartották. 1956. október 27-től november 4-ig a Nagy Imre-kormány államminisztere. A Nagy Imre-perben a Legfelsőbb Bíróság hat évre ítélte.

részt, akik tekintéllyel rendelkeznek Magyarországon. Molotov hozzáteszi, a szovjet fél véleménye szerint mind az öt magyarnak, aki ebben a szobában tartózkodik, részt kell venni a megszervezendő bizottságban vagy kormányban. Molotov megjegyzi, ha a jelenlévő magyarok támogatják Miklós jelöltségét a bizottság vagy a kormány vezetésére, ez nem fog ellenvetéssel találkozni szovjet részről, ha pedig más személyt sem neveznek, az ellen sem emelnek kifogást.

Miután a többi magyarral tanácskozott Szent-Iványi közli, hogy a küldöttek és a tábornokok egyetértenek mindazzal, amit Molotov mondott. Szent-Iványi rámutat, hogy lesznek nehézségek, mivel a pártok vezetői nincsenek Debrecenben. Sajnos többségük Budapesten tartózkodik és fennáll annak a veszélye, hogy letartóztatták vagy megölték őket. Amikor Vörös elhagyta a magyar fővárost, a magyar politikai személyiségek többsége illegálisan élt, mivel a Gestapo ügynökei üldözték őket. Szent-Iványi véleménye szerint nem lehet a kormányalakításról pontos tervet összeállítani, mert nem ismeretes, hogy a vezetők közül ki tartózkodik Magyarország felszabadított területén. Tegyük fel, kinevezik Tildyt vagy Szakasitsot, ám Magyarországra érkezéskor kiderülhet, hogy nem tudnak részt venni a kormány munkájában, és az összes terv meghiúsul. Ezért jobb a helyszínen meggyőződni, ki tud részt venni a kormányban. Szent-Iványi példaként hozza fel, hogy a szociáldemokrata párt második vezetője, Bajcsy-Zsilinszky a legutóbbi értesülések szerint a németek kezébe került és súlyosan megsebesült. Minden bizonnyal megölték.⁵⁷

Molotov megkérdezi, a küldötteknek van-e kérdésük hozzá.

Teleki bejelenti, hogy véleménye szerint kívánatos lenne érdeklődni a Magyarország felszabadított területein tartózkodó magyar vezetőkről. Ez meggyorsítaná a kormányzó központ megalakításának munkáját. Rendelkezni kellene a Debrecenbe, Szegeden, Kecskeméten és más nagyvárosban tartózkodó magyar vezetők adataival.

Molotov elmondja, hogy az adott pillanatban nem rendelkezik ilyen információkkal, de úgy gondolja Kuznyecov vezérezredes holnap tud ilyen tájékoztatást adni.

Molotov megkérdezi van-e a küldötteknek más kérdésük vagy kérésük.

⁵⁷ Bajcsy-Zsilinszky Endre 1936-tól a Független Kisgazdapárt tagja volt. Ekkor még nem vették őrizetbe, a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága elnökeként szervezte a katonai és polgári ellenállást a német megszállók és a nyilasok ellen. A nyilas Számonkérő Szék emberei 1944. november 23-án tartóztatták le; halálra ítélték és 1944. december 24-én Sopronkőhidán kivégezték.

A magyarok tudatják, egyetlen kívánságuk, hogy a Vörös Hadsereg minél előbb elfoglalja Budapestet.

Molotov azt mondja a Vörös Hadsereg ezért hullatja véréét.

A beszélgetés 50 percig tartott.

Lejegyezte: Podcerob sk.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 34, d. 417, 9-13. o. Másolat.

9.

G. M. Puskin⁵⁸ és B. J. Geiger⁵⁹ feljegyzése V. G. Dekanozov helyettes külügyi népbiztos számára

[Moszkva,] 1944. november 15.

V. G. Dekanozov elvtársnak

A magyar küldöttség folyó év november 14-ei jegyzékével⁶⁰ kapcsolatban a következő javaslatokat terjesztjük Ön elé elbírálásra:

1. Beleegyezni Debrecen városnak a Magyar Nemzeti Bizottság (Kormány) ideiglenes központjaként történő kiválasztásába.

2. Egyetérteni Miklós vezérezredesnek a Magyar Nemzeti Bizottság (Kormány) vezetőjévé való kinevezésére vonatkozó javaslattal.

3. Ragaszkodni valamennyi demokratikus párt bevonásához a Magyar Nemzeti Bizottságba (Kormányba). Felhívni a magyar küldöttség figyelmét arra, hogy Teleki Pál⁶¹ rendszere nem szolgálhat a demokrácia mintaképeül, mivel az ő idején néhány demokratikus párt és szervezet be volt tiltva és szigorúan üldözték őket, a demokratikus szabadságjogokat korlátozták.

3. Beleegyezni abba, hogy a magyar központot Magyarország területén hozzák létre azzal a feltétellel, hogy a központ alapösszetételét Moszkvában állapítsák meg a magyar megbízottak Moszkvából Debrecenbe történő elutazása előtt. Egyetérteni a Magyar Nemzeti Bizottság (Kormány) budapesti újjászervezésére vonatkozó javaslattal.

El lehetne fogadni azt a javaslatot, hogy Debrecenben magyar kormányt alakítsanak, tekintettel arra, hogy ez a magyar hadsereg és nép számára nagyobb tekintéllyel bírna, mint a Magyar Nemzeti bizottság. Ebben az esetben azonban

⁵⁸ Puskin, Georgij Makszimovics (1909–1963) – diplomata. 1939-ben került a szovjet Külügyminisztériumba. 1942 és 1944 között Kínában volt főkonzul, 1944-ben ismét a Külügyminisztérium apparátusában dolgozott. 1945-től a magyarországi SZEB mellett működő szovjet politikai megbízott, majd 1948-ig a Szovjetunió budapesti követe.

⁵⁹ Geiger Béla (1909–1983) – magyar származású szovjet diplomata. Szüleivel 1922-ben érkezett a Szovjetunióba. 1940-től állt külügyi szolgálatban. 1940–1941-ben Budapesten a szovjet követség sajtóattaséja. A háború alatt a Külügyminisztérium referense. 1945 szeptemberétől a budapesti szovjet követség titkára, 1946 júniusában hazarendelték. Ezután 1950 decemberéig a Külügyminisztérium munkatársa. Később műfordításokból élt.

⁶⁰ A magyar fegyverszüneti delegáció 1944. november 14-i 40/M.M.K./1944. sz. hét pontból álló szóbeli jegyzékét részletesen ismerteti Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányja és a fegyverszünet, 226–232. o.

⁶¹ Gróf Teleki Pál 1939. február 16-tól 1941. április 3-ig volt Magyarország miniszterelnöke.

számítani kell arra, hogy a szövetségesek azonnal megpróbálják Debrecenbe küldeni megbízottaikat.

5. Közölni kell a magyar megbízottakkal, hogy az egyik legfontosabb feladatuk az összes fasiszta, fasisztabarát és németbarát elem eltávolítása a felszabadított területen. Az 5. pont megfogalmazása⁶² számunkra nem megfelelő, mert ennek alapján valamennyi igazi demokratikus elem eltávolítását is lehet érteni.

6. Meg kell értetni a magyar küldöttekkel, hogy az egész propaganda Magyarország felszabadított területein, még a Magyar Nemzeti Bizottság (Kormány) megléte esetén is a szovjet megbízottak ellenőrzésének lesz alávetve. Ami az egyes csoportok és személyek tevékenységét illeti, ha az a tevékenység megfelel a németek és magyarországi ügynökeik elleni harc érdekeinek, akkor azt támogatni kell.

El kell utasítani azt a gondolatot, hogy nyilatkozatok, felhívások, üzenetek stb. publikálását a szovjet kormány ne engedélyezze, mivel ezt a Magyar Nemzeti Bizottság (Kormány) is megteheti a szovjet megbízottak hozzájárulásával.

7. A magyar delegáció közlését Vörösőről⁶³ úgy kell tekinteni, mint a magyar megbízottak közötti ellentét bizonyítékát az elsőbbségért való harcban. A tárgyalt kérdéshez ennek nincs semmi köze.

Puskin

Geiger

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 4-6. o.

⁶² Az 5. pont arról szólt, hogy a kijelölt miniszterelnök – Dálnoki Miklós Béla – gondoskodik Debrecenben arról, hogy a magyar–szovjet katonai együttműködést „tevékenységükkel esetleg lehetetlenné tevő személyeket ne használják fel sem a kabinet megalakításánál, sem a magyar hadsereg átszervezésénél.” (Idézi Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet, 228. o.)

⁶³ Eddig nem sikerült tisztáznunk, hogy mi hangzott el.

10.

G. M. Puskin és B. J. Geiger feljegyzése V. G. Dekanozov számára

[Moszkva,] 1944. november 27.

Vlagyimir Georgijevics,

A magyarok új „szóbeli jegyzéke”⁶⁴ tartalmát tekintve a magyar küldöttség, valamint Miklós és Vörös tábornok valamennyi korábbi javaslatának elutasítását jelenti. A magyarok most a magyar kormány debreceni megalakításának gondolatával lépnek fel, amely a kisgazdákból, szociáldemokratákból és „kommunistákból” fog állni. A miniszterelnök szerepére Tildyt, a kisgazdák vezetőjét jelölik. Azon kívül a magyarok javaslata előirányozza a kormányzói tanács megalakítását is.

A delegáció és a tábornokok javaslatai formailag figyelemre méltónak tűnnek: a kormány megalakítását elfogadható demokratikus alapon javasolják. De nem kételkedhetünk abban, hogy a demokraták és „kommunisták” színe alatt a saját embereiket gondolják bevinni a kormányba. Nem véletlen ezért, hogy „jegyzékükben” az annak idején a Szovjetunióba emigrált magyar demokratáknak passzív szerepet szánnak, nevezetesen nem számolnak képviselőik bevonásával a kormányba.

Véleményünk szerint nem kell elutasító választ adni a magyar küldöttség és a tábornokok legutóbbi javaslataira. Célszerű azt mondani nekik, hogy elvben mi nem vagyunk ellene a magyar kormánynak a kisgazdák, szociáldemokraták és kommunisták képviselőiből való megalakításának, úgyszintén nem ellenezzük a kormányzói tanács megalakulását sem azon az alapon, amit a magyar delegáció javasol. Fel kell tételezni, hogy formailag a jövőben éppen ezen pártok blokkjával lesz kezdetben dolgunk Magyarországon.

De a magyaroknak meg kell mondani, figyelembe véve azt, hogy az utolsó magyar „jegyzékben” megjelölt személyiségek egyike sem tartózkodik Magyarország felszabadított területén, valamint, hogy a szovjet kormány nem vehet részt a kormányba jelöltek megvitatásában, ideiglenesen feltétlenül el kell halasztani a magyar kormány megalakításának és kormánytag-jelöltek megvitatásának kérdését.

Továbbá meg kell nekik mondani, hogy a delegáció „jegyzékén” kívül nem rendelkezünk semmilyen bizonyítékkal a „Magyar Front” létezéséről és

⁶⁴ Az 1944. november 24-i 45/M.M.K./1944. sz. jegyzékről van szó.

tevékenységéről Magyarország németek által elfoglalt területén, a szovjet kormány természetesen korainak tekinti ezen „front” elismerésének felvetését.

Feltételezzük, hogy az Önnek címzett folyó év október 22-ei írásos feljegyzésünkben⁶⁵ a magyar kérdésre vonatkozóan kifejtett javaslataink, a magyarok új javaslatainak figyelembevétele mellett is, ezen kérdés gyakorlati megoldásának sokkal célszerűbb változatát jelentik.

G. Puskin

B. Geiger

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 9-10. o. Dekanozov kézzel ráírta „Molotov elvtársnak előterjesztve elbírálásra. Én egyetértek Puskin és Geiger elvtársak...” [olvashatatlan szó, valószínűleg „észrevételeivel” – V. I.]

⁶⁵ A dokumentum nem állt rendelkezésünkre.

11.

G. M. Puskin és B. J. Geiger feljegyzése V. G. Dekanozov számára

[Moszkva,] 1944. november 29.

Titkos

A Szovjetunió Külügyi Népbiztos-helyettesének

V. G. Dekanozovnak

A magyar kérdésben kialakult helyzetből kiindulva feltétlenül szükségesnek tartjuk Ön elé terjeszteni a következő javaslatokat:

1. Nem tartjuk célszerűnek a jelen pillanatban egy, a központi hatalom minden funkciójával felruházott magyar központ létrehozását a felszabadított magyar területen.

Először, most nem tudjuk ennek a központnak olyan összetételét biztosítani, amely a mi számunkra elfogadható lenne, ugyanakkor Magyarország lakosságának különböző rétegeiben tekintélynek örvendene.

Másodszor, a magyar központ megalakítása Horthy Moszkvában tartózkodó képviselőiből, még a mi embereink részvétele mellett is, újabb nehézségeket okozna katonai hatóságaink és a népbiztosságok magyarországi utazásra kijelölt megbízottai számára.

Harmadszor, a szövetségesek abban az esetben, ha Debrecenben létrejön a magyar központi hatalom, felvetik saját megbízottaik odaküldésének kérdését. Erről világosan szól Kerr 395/91/44 19/XI számú, a magyar kérdéssel foglalkozó legutóbbi jegyzékében.⁶⁶

2. Célszerű lenne egy 5-6 főből álló magyar vezető csoportot létrehozni szigorúan korlátozott feladatokkal. Ezt a csoportot Debrecenbe érkezéskor lehetne Nemzeti Felszabadítás Magyar Bizottságának vagy Magyar Nemzeti Bizottságnak nevezni.

3. A bizottságba be kell vonni: Miklós [Béla] és Vörös [János] vezérezredeseket, a delegáció elnökét, Faragho [Gábort], úgyszintén Nagy [Imrét]⁶⁷ és

⁶⁶ Nem közöljük.

⁶⁷ Nagy Imre (1896–1958) – kommunista politikus. 1930-tól élt a Szovjetunióban. Dolgozott a Nemzetközi Agrárintézetben, majd a Központi Statisztikai Hivatalban. 1939-től a moszkvai rádió magyar adásának szerkesztője. 1944 novemberében tért vissza Magyarországra. Ettől kezdve magas

Sziklai [Sándort]⁶⁸ (vagy valaki mást). Szent-Iványit és Teleki [Gézát] célszerű Moszkvában hagyni azzal az ürüggyel, hogy a bizottság megbízottai, figyelembe véve Szent-Iványi hatását a tábornokokra.

4. Nem kell a bizottság funkciói közé tartoznia a helyi magyar adminisztráció irányításának. A bizottság feladatainak a németek és Szálasi elleni propaganda kibontakoztatására, a németek által megszállt területen a magyarok németek elleni harcának megszervezésére, és a németek ellen harcoló magyar katonai egységek megalakítására kell korlátozódnia.

5. A bizottságnak Debrecenből Budapestre érkezéséig nem kell Magyarország területén a magyar kormány megalakításának kérdésével foglalkoznia, mivel ennek a kérdésnek az eldöntése előtt nekünk világos képünk kell, hogy legyen a magyar vezetőket illetően, akiket be lehet vonni a kormányba.

6. A magyar hadsereg mielőbbi szétbomlasztása és a magyarok németek elleni harcának megszervezése céljából szükség van a fent említett csoport Debrecenbe utazásának meggyorsítására a munka megindítása érdekében.

7. A bizottság működésének a közös deklaráció közzétételével kell kezdődnie – egy felhívással a magyar néphez és a magyar hadsereghez, felszólítva azokat a németek elleni harcra, s megmutatva ennek a harcnak konkrét formáit és módszereit.

A felhívásban meg kell emlékezni Szent-Iványiról és Telekiről, mint a fegyverszüneti tárgyalások magyar delegációjának tagjairól, és rámutatni, hogy a delegáció elnöke, Farago, bekerült a bizottságba. A nevük felhasználása ebben az összefüggésben kedvező hatást gyakorolhat.

8. A magyar csoporttal egyidejűleg a Külügyi Népbiztosság képviselőjének is meg kell érkeznie Debrecenbe a megfelelő apparátussal, amely később a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet politikai tanácsadója melletti titkárság személyzetét alkotja majd. A Külügyi Népbiztosság megbízottjának egyik

párt- és állami tisztségeket töltött be. Az MKP, illetve az MDP KV és PB tagja. 1953. július 4-től 1955. április 18-ig miniszterelnök. 1955. december 3-án kizárták a pártból, majd 1956. október 13-án visszavették. 1956. október 24-től november 4-ig újra kormányfő, és visszakerül a pártvezetésbe is. A szovjet katonai beavatkozáskor a jugoszláv követségre menekült, ahonnan munkatársaival együtt Romániába deportálták. 1957. április 14-én letartóztatták, koncepciók perben halálra ítélték és 1958. június 16-án kivégezték.

⁶⁸ Sziklai Sándor (1895–1956) – kommunista politikus, katonatiszt. Az első világháborúban esett orosz hadifogságba. Részt vett a polgárháborúban. 1918-tól tagja az SZKP-nak. 1936-tól 1939-ig a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádok soraiban harcolt. 1943-ban került vissza a Szovjetunióba. Ezután a szovjet hadsereg tisztje, egy magyar hadifogoly iskola parancsnoka és tanára. 1944 novemberétől Szegeden, majd Debrecenben a Vörös Hadsereg összekötője a magyar pártvezetés és a szovjet hadsereg parancsnoksága között. Később pártmunkás, majd 1948-tól a néphadsereg főtitkára, 1953-tól a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka. Az 1956 októberi események idején nem teljesen tisztázott körülmények között életét vesztette.

feladata a magyarországi helyzet és azoknak az embereknek tanulmányozása kell hogy legyen, akikből a magyar helyi közigazgatást létrehozzuk és a magyar kormányt megalakítjuk.

9. A magyar megbízottaknak el kell magyarázni, hogy most nem lehetséges a hatalom valamennyi funkcióját gyakorló kormányt vagy bizottságot alakítani az összes németellenes demokratikus pártok képviselőiből, mivel Magyarország felszabadított területén ezeknek a pártoknak nincsenek tekintélyes képviselőik.

A németek elleni munka kibontakoztatása halaszthatatlan feladatának elvégzésére a kormány megalakításáig ideiglenesen létre kell hozni egy nem nagy, kezdeményező csoportot, amelyet a Nemzeti Felszabadítás Magyar Bizottságnak vagy Magyar Nemzeti Bizottságnak nevezhetnének, s amely körül Magyarország demokratikus erői egyesülhetnének.

Abban az esetben, ha a magyar küldöttek javaslatainkkal szemben ellenvetést tesznek, meg kell értetni velük, hogy az ügy megoldásának további halasztása oda vezethet, hogy egy ilyen bizottság megalakításának kérdése elveszítheti gyakorlati jelentőségét.

10. A Nemzeti Felszabadítás Magyar Bizottsága megalakításával kapcsolatban a szövetségesekkel közölni kellene, hogy ez a bizottság nem jelent hatalmi szervet, csupán azon magyar vezetők csoportja, akik a németek elleni propaganda folytatására egyesültek.

G. Puskin s. k.

B. Geiger s. k.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 6-8. o. Másolat. Kézírással rávezetve: „V. M. Molotov elvtársnak elbírálásra előterjesztve. D. Dekanozov XI/29.”

12.**G. M. Puskin és B. J. Geiger határozattervezete a Magyar Nemzeti Bizottság megalakításáról**

[Moszkva, 1944. november ?]

Tervezet

I. Magyarország területe jelentős részének németek alóli felszabadításával, valamint Horthy kormányzó meghatalmazása alapján cselekvő Vörös János vezérezredesnek, Magyarország vezérkari főnökének a szovjet kormányhoz intézett felhívásával kapcsolatban célszerű támogatni a Magyar Nemzeti Bizottság – mint funkcióit a magyar kormány megalakulásáig Magyarország területén ellátó ideiglenes végrehajtó hatalom – létrehozására vonatkozó javaslatot.

A Magyar Nemzeti Bizottság alapvető feladatainak kell lennie:

1. Magyarország valamennyi haladó, németellenes és antifasiszta nemzeti pártjainak és elemeinek egyesítése a magyar népnek a németek elleni harcra mozgósítására és Magyarország nemzeti függetlenségének helyreállítására.

2. Magyarország területén magyar nemzeti hadsereg szervezése demokratikus alapon a németek elleni harcra, az Egyesült Nemzetek oldalán a szovjet főparancsnokság általános irányításával.

3. A magyar alkotmányos normák és törvények alapján működő helyi polgári közigazgatás tevékenységének irányítása és ellenőrzése, az országban a rend, Magyarország felszabadított területén a gazdasági és kulturális élet normális működésének biztosítása érdekében.

4. Az antidemokratikus törvények és rendeletek hatályon kívül helyezése, a magyar hadsereg és közigazgatás megtisztítása a fasiszta, fasisztabarát és antidemokratikus elemektől.

5. Magyarország területén a következő tartalmú propaganda megszervezése és irányítása:

a.) felhívás a magyar hadsereghez és a magyar néphez nemzeti-felszabadító harcra Magyarország évszázados ellensége – a németek ellen;

b.) a magyar fasisztáknak, élükön Szálasival, mint Magyarország nemzeti érdekei árulóinak és Hitler kreatúráinak leleplezése;

c.) a németeknek és magyar kreatúráiknak a Magyarország Vörös Hadsereg által felszabadított területén kialakult helyzetről szóló hamis és rágalmozó propagandájának leleplezése;

d.) a Vörös Hadsereg és a szövetségesek európai felszabadító küldetésének elmagyarázása a magyar hadseregnek és népnek.

6. Magyarország Nemzeti Kormánya megalakulásának előkészítése Magyarország fővárosa, Budapest felszabadulása után az ország valamennyi haladó, demokratikus pártjainak és elemeinek részvételével.

II. A fent kifejtettek gyakorlati megvalósítása céljából a következőket kell tenni:

1. Engedélyezni a Magyar nemzeti Bizottság megalakítását Miklós Béla vezérezredes vezetésével, 10-12 fővel, a magyar antifasiszta pártok és csoportok képviselőiből.

2. A politikai-történelmi tényezőt figyelembe véve a Magyar Nemzeti bizottság ideiglenes tartózkodási helyéül Debrecen városát célszerű választani.

3. Engedélyezni Miklós és Vörös vezérezredeseknek, csakúgy mint a fegyverszüneti tárgyalásokon Moszkvában tartózkodó magyar küldöttségnek Magyarország felszabadított területére való beutazását, hogy lebonyolítsák a Magyar Nemzeti Bizottság megszervezésével kapcsolatos gyakorlati munkát.

4. A Magyar Nemzeti Bizottsággal történő kapcsolattartás és politikai ellenőrzése megvalósítása érdekében ki kell nevezni a szovjet kormány megbízottjának a Magyar Nemzeti Bizottsághoz elvtársat.

5. A magyar hadsereg Magyarország felszabadított területén történő szervezésének ellenőrzésére és a Vörös Hadsereggel való kapcsolatának megteremtésére ki kell nevezni Tevcsenkov altábornagyot a Vörös Hadsereg Parancsnokságának képviselőjét a Magyar Nemzeti Bizottsághoz.

Puskin

Geiger

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 2-3. o. Az eredeti iratról készült másolat. Kézzel a következő nevek ráírva: „1. Nagy Imre, 2. Sziklai S., 3. Miklós B., 4. Veres J., 5. Faragho G., 6. Teleki, 7. Szent-Iványi, 8. Szakasits, 9.

Tildy, 10. Gerő (Zinger)?” Nagy Imre és Sziklai neve mellett rövid olvashatatlan megjegyzés található.

13.

Feljegyzés Molotov külügyi népbiztos és a magyar képviselők megbeszéléséről

[Moszkva,] 1944. december 6.

V. M. Molotov naplójából

Titkos

A magyar megbízottak fogadása

1944. december 6. 1 óra 45 perckor

Jelen vannak: Miklós [Béla] vezérezredes, Faragho [Gábor] vezérezredes, Vörös [János] vezérezredes, Teleki Géza, Tarnay [István]⁶⁹ titkár, Nagy [Imre], Gerő [Ernő], V. G. Dekanozov, G. M. Puskin, B. J. Geiger, [I. Z.] Szuszajkov vezérezredes,⁷⁰ F. F. Kuznyecov vezérezredes, B. F. Podcerob tolmács.

Molotov kijelenti, hogy amennyire ő tájékozott, tegnap létrejött egy találkozó a Moszkvában tartózkodó magyar megbízottak és a moszkvai magyar demokratikus emigráció képviselői között, és ezen a Kuznyecov vezérezredesnél megtartott tanácskozáson egyetértés jött létre a magyar néphez intézendő deklaráció és az ideiglenes magyar nemzeti kormány megalakításának kérdéseiben.⁷¹ Molotov megkérdezi, helyesen informálták-e erről és valamennyi itt jelenlévő magyar elfogadhatónak tartja-e az ideiglenes magyar kormány tervezett összetételét és a kormánynyilatkozat szövegét.

A jelenlévő magyarok fejbólintással és felkiáltással adnak igenlő választ Molotov kérdésére.

Miklós kijelenti, hogy valamennyien teljes mértékben egyetértenek a tervezett javaslatokkal.

⁶⁹ Tarnay István diplomata, követségi titkár. A magyar küldöttség mellett a titkári teendőket látta el. Korábban a bukaresti magyar követségen szolgált. 1944. december 12-én Debrecenbe érkezett Dálnoki Miklós Béláékkal együtt. A Gyöngyösi János vezette fegyverszüneti delegáció titkáráként visszatért Moszkvába, és 1945. január 20-án ott volt a magyar fegyverszüneti egyezmény aláírásánál.

⁷⁰ Szuszajkov, Ivan Zaharovics (1903–1962) – vezérezredes. 1939–1940-ben részt vett a szovjet–finn háborúban. A nagy honvédő háború idején 1943 októberétől 1945 márciusáig a II. Ukrán Front haditanácsának tagja. 1944-ben léptették elő vezérezredessé. 1946–1947-ben a romániai SZEB elnökhelyettese. 1949 és 1951 között egy traktorgyár igazgatója, majd nyugdíjazásáig magas katonai tisztségeket töltött be.

⁷¹ L.: Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának és a fegyverszünet, 337–345. o.

Teleki kér szót, és elmondja, hogy ő együtt akart működni a Szovjetunióval, de azután, hogy Molotov népbiztos november 16-án kijelentette, hogy a magyar delegáció eszményíti az elhunyt Teleki gróf politikáját, a szovjet kormány viszont nem eszményíti ezt a politikát, ő, Teleki, a fiú, aki az elhunyt apja iránt különleges érzelmeket táplál, felteszi a kérdést, együttműködhet-e a létrejövő magyar kormánnyal.

Molotov azt válaszolja, nem mondana igazat, ha azt állítaná, hogy ő, Molotov egyetért az elhunyt Teleki gróf politikájával, Teleki fia viszont nem mondana igazat, ha kijelentené, hogy egyetért Molotov tényleges álláspontjával. Molotov azt mondja, hogy mindenki kitarthat a véleménye mellett, és megkérdezi, hogy Teleki [Géza] nem gondolt-e arra, hogy közeledjen a szovjet kormány nézőpontjához, vagy – lehetséges – abban reménykedik, hogy a szovjet kormány közeledik az ő álláspontjához.

Teleki azt feleli, hogy neki, aki jó emléket őriz apjáról, nehéz együttműködni a kormányzattal abban az esetben, ha ez az együttműködés személyes érzéseit sérti. Amennyiben a szovjet kormány az ő együttműködését, mint Teleki Pál fiáét elfogadja, akkor ő szeretne együttműködni a Szovjetunióval.

Molotov azt válaszolja, hogy részünkről ezzel szemben nincs semmilyen ellenvetés, tekintettel arra, hogy Magyarország kormányában különböző politikai irányzatok és pártok képviselői fognak együttműködni.

Teleki aláhúzza, hogy egyetért az új kormányzattal való együttműködéssel.

Molotov elmondja, hogy a kialakult helyzetben a legjobb gyakorlati megoldás a következő lenne. Mindazoknak a személyeknek, akik az ügynek használni tudnak, haza kell utazniuk Magyarországra és el kell kezdeni a munkát a helyszínen. Háború van, az idő drága. Megtalálták a közös platformot, ideje munkához látni.

Molotov bemutatja a jelenlévő magyaroknak Szuszajkov vezérezredest, s tudtul adta, hogy ő a 2. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagja. Molotov elmondja, hogy Magyarország területén a Vörös Hadsereg egységei harcot folytatnak a német csapatokkal szemben, és Szuszajkov tábornok, Malinovszkij marsall⁷² legközelebbi segítőtársa fogja megteremteni a kapcsolatot a megalakuló magyar szervek és a Vörös Hadsereg között.

Molotov bemutatja a magyaroknak Puskin követet, rámutatva, hogy Puskin lesz a szovjet kormány politikai képviselője a magyar kormányzati szerveknél.

⁷² R. J. Malinovszkij marsall ebben az időben a II. Ukrán Front parancsnoka volt.

Aztán Molotov bemutatja Geigert, Grigorjevnek nevezve őt és jelezte, hogy ő lesz Puskin munkatársa.

Molotov elmondja, hogy a szovjet kormány az itt tárgyalt kérdéseket gyakorlati jellegűnek tartja és úgy véli, ideje munkához látni. Az itt jelenlévő magyar képviselők legfőbb feladata az ideiglenes nemzetgyűlési választások megszervezése, amely megalakítja a kormányt. A helyszínen Szuszajkov tábornokkal történt egyeztetés alapján létre kell hozni a csoportot, amely a választásokat lefolytatja.

Molotov közli, hogy a Moszkvában tartózkodó magyar megbízottak közül egyvalakinek itt kell maradnia, hogy tartsa a kapcsolatot a szovjet kormánnyal.

Miklós elmondja, hogy ezt a kérdést már megvitatták és e megbízottként Szent-Iványit jelölték ki.

Faragho megkérdezi, a szovjet kormány érvényesnek ismeri-e el azt a meghatalmazást, amelyet a három magyar Horthytól kapott a fegyverszüneti feltételek aláírására.

Molotov azt feleli, hogy a fegyverszünet megkötésének kérdését a megalakuló magyar kormány kezébe kell átadni, mivel Horthy jelenleg nincs Magyarországon, és nem ismeretes, hogy egyáltalán él-e.

Teleki ragadja meg a szót és megkérdezi, tudni szeretné, hogy Szent-Iványit, Faraghot és őt, Telekit továbbra is az egyedüli személyeknek tartják-e, akik a fegyverszüneti szerződés aláírására felhatalmazással rendelkeznek.

Molotov azt válaszolja, hogy ezt a három személyt úgy tekintik, mint a fegyverszüneti szerződés megkötésével megbízott korábbi magyar delegáció tagjait.

Teleki elmondja, a következőket szeretné világossá tenni. Azt a kötelességet, amelyet a delegáltaknak – Szent-Iványinak, Faraghonak és neki, Telekinek – teljesíteni kell, Horthy kormányzó bízta rájuk a magyar királyság, a szent korona országa nevében. Ha neki, Telekinek ilyen kötelessége van, akkor azt teljesíteni kell. Amennyiben úgy érzi, hogy ezt nem tudja teljesíteni, akkor nem képes az új összetételű kormányban dolgozni. Nehéz ilyen döntést hoznia. Teleki úgy gondolja, hogy Magyarország, a szent korona országa nevében cselekedett, és teljesítenie kell azt a kötelezettséget, amelyet nem Horthy kormányzó bízott rá, hanem a magyar királyságot szimbolizáló szent korona nevében ruháztak rá. Teleki megkérdezi, a szovjet kormány elismeri-e a szent korona magyar királyságát.

Molotov azt feleli, negyedik éve folytatunk háborút ellene.

Teleki elmondja, hogy a kormányzó a feladatot a magyar királyság szent koronája nevében ruházta rá. Teleki felhatalmazással bír a fegyverszüneti egyezmény aláírására és az előzetes feltételeket október 11-én a szent korona királysága nevében írták alá. Mint akkor Molotov népbiztos elmondta, ezeket az előzetes feltételeket a három szövetséges nagyhatalom jóváhagyta. Elfogadja-e ezeket az előzetes feltételeket a szovjet kormány?

Molotov azt feleli, hogy elfogadnák, ha Horthy kormányzó élne, de nem él. Október 11-e után történtek azok az események, amelyekről Teleki tud. A szovjet kormány segíteni akart Horthynak, hogy megkönnyítse a budapesti helyzetet és leállította csapatai támadását a magyar főváros ellen. Ugyanakkor ezután Szálasi, Horthy kormányzó nevében cselekedve új kormányt hozott létre.

A szovjet kormány – folytatja Molotov – kész segíteni a magyar nemzetgyűlés és a magyar nemzeti kormány megalakításában. Molotov elmondja, úgy gondolja, a szovjet kormány hasznosan cselekszik, nem csupán a szövetségesek, de magának Magyarország szempontjából is, amikor segít ezeknek a szervezeteknek a megalakításában. Ha a magyarok létre kívánják ezeket a szervezeteket és ha képesek lesznek létrehozni, akkor a szovjet kormány segíteni fog. Amennyiben a magyar nem kívánják megalakítani saját vezető szerveiket vagy képtelennek bizonyulnak erre, akkor a szovjet kormányzat tenni fogja a dolgát.

Teleki kijelenti, hogy ő természetesen elfogadja a kormányban való részvételt, hiszen eljött a Szovjetunióba és együtt akar azzal működni. Teleki hálás a népbiztosnak a magyarázatért, mivel világosan meg akarta érteni a kérdést, tekintettel arra, hogy visszatér Magyarországra és találkozik számára ismeretlen emberekkel. Teleki tudni akarta hogyan kell viselkednie a velük való beszélgetésekkor.

Molotov megkérdezi, van-e a magyaroknak valamilyen kérdésük hozzá.

Miután általános tagadó választ kapott Molotov közli, hogy a szovjet kormány Kuznyecov vezérezt bízta meg, hogy biztosítsa a jelenlévő magyar megbízottak sürgős elindítását Magyarországra. Ha az időjárás megengedi repülőgéppel kell menniük, ha az idő nem teszi lehetővé, akkor vonattal kell elindulni.

Búcsúzáskor Molotov sikereket kíván az elutazóknak az előttük álló munkához.

A beszélgetés 1 óra 20 percig tartott.

Lejegyezte: Podcerob

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 34, d. 417, 14-17. o. Másolat.

14.

V. G. Dekanozov helyettes külügyi népbiztos feljegyzése V. M. Molotov számára

[Moszkva,] 1944. december 15.

Molotov elvtársnak!

Ma este VCS-vonalon⁷³ beszéltem Szuszajkovval, aki Debrecenben tartózkodik. Közölte, hogy 17 fő részvételével megalakult az Előkészítő Bizottság, elnöke – ahogy mi javasoltuk – Vasvári,⁷⁴ Debrecen polgármestere lett. Az Előkészítő Bizottság tagjai már különböző irányba vidékre utaztak, december 19-re vissza kell térniük, hogy december 22-én meg lehessen alakítani az Ideiglenes Nemzetgyűlést.

Arra a kérdésemre, hogy nem adhatunk-e már most szövetségeseinknek rövid tájékoztatást az Előkészítő Bizottság létrehozásáról és más intézkedésekről az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakításának előkészítésével kapcsolatban, Szuszajkov tábornok annak a véleményének adott hangot, hogy jobb lenne ezt 19–20-a körül megtenni, amikor az Előkészítő Bizottság újra összejön, s a magyarországi Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása előkészítésének meg lesz az eredménye.

Szuszajkov elvtárs közölte, hogy a munka gyorsan halad, és Puskin elvtárssal együtt rendszeresen tájékoztatni fognak bennünket VCS-vonalon és rádiótávíró útján mindarról, ami náluk történik.

V. Dekanozov sk.

ORFK. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 19. o. Eredeti gépirat Dekanozov saját kezű aláírásával.

⁷³ VCS – (volna csrezvücsjnaja) különleges frekvenciájú telefonvonal, amelyet nem lehetett lehallgatni.

⁷⁴ Helyesen Vásáry István (1887–1955) – polgármester, kisközpárti politikus. 1909-től állt Debrecen város szolgálatában. 1928 és 1935 között a város polgármestere. 1938-ban lépett be a Független Kisközpártba, 1939-től országgyűlési képviselő. Debrecen felszabadulása után újra a város polgármestere. 1944. december 22-től 1945. július 21-ig pénzügyminiszter.

15.

I. Lavrovnak, a 3. Európai Osztály helyettes vezetőjének feljegyzése Dekanozov számára

[Moszkva,] 1944. december 16.

Sürgős

Titkos

Információ Puskin elvtárstól

A VCS-vonalon történt beszélgetésben, amely ma, december 16-án, este 10 órakor zajlott le, Puskin elvtárs a következőket közölte velem.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 17 tagú Előkészítő Bizottsága dr. Vásáry Istvánnak, Debrecen polgármesterének elnökletével megalakult. (A róla szóló tájékoztató mellékelve.) A helyi vezetők mellett az Előkészítő Bizottságba bekerült Miklós Béla vezérezredes, Vörös János vezérezredes, Gerő Ernő, Nagy Imre, Valentiny, Szeged polgármestere⁷⁵ és mások.

Az Előkészítő Bizottság valamennyi tagja pillanatnyilag vidéken van, és előkészítő megbeszéléseket folytat az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása ügyében. Puskin elvtárs közlése szerint legkésőbb 20-áig újra vissza kell térniük Debrecenbe. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása december 22-23-ra van kitűzve.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökeként Puskin elvtárs javasolja jóváhagyni Szentpéteri Kun Bélát, a debreceni egyetem professzorát.⁷⁶ Szentpéteri professzor Debrecen város befolyásos politikai személyisége, és ismert tudós Magyarországon. A magyar felsőház kinevezett tagja volt. Az elmúlt három évben aktív politikai tevékenységgel nem foglalkozott. Egy időben a kormánypárt helyi szervezetét vezette Debrecenben. A Szovjetunióról Szentpéteri nagyon keveset tud, de törekszik arra, hogy megismerkedjen vele. A Puskinnal folytatott beszélgetésben kijelentette, hogy

⁷⁵ Valentiny Ágoston (1888–1958) – szociáldemokrata politikus. 1918-ban lépett be a szociáldemokrata pártba, 1923 és 1944 között a párt szegedi szervezetének elnöke. 1944. október 14-től 1945. augusztus 24-ig Szeged polgármestere. 1944. december 22-től 1945. július 22-ig igazságügyminiszter. 1950-ben letartóztatták és kohol vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélték. 1955 decemberében kegyelemmel szabadult.

⁷⁶ Kun Béla, szentpéteri (1874–1950) – jogász, egyetemi tanár. 1914-től 1944-ig a debreceni egyetem egyházjogi tanszékét vezette. 1930–1931-ben az egyetem rektora. 1927-től 1931-ig, majd 1943–1944-ben felsőházi tag.

Magyarországon nem lehetett találni objektív irodalmat a Szovjetunióról, a propaganda kiadványokat pedig nem olvasta.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnökeként Puskin elvtárs Sántha Kálmánt,⁷⁷ a debreceni egyetem professzorát javasolja, aki az orvostudomány területén nagynevű tudós, politikával eddig nem foglalkozott, pártok tagja soha nem volt. 45 éves. Felesége⁷⁸ jól ismeri a Szovjetuniót és közel áll hozzánk. A Szovjetunióhoz baráti viszonyul. Katolikus.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés másik alelnökeként Puskin elvtárs Juhász Nagyot⁷⁹ javasolja jóváhagyni. 1919-ben Károlyi kabinetjében igazságügy miniszter volt. Tekintélyes politikus. Aktívan vett részt az Előkészítő Bizottság munkájában. Nagy jó beállítottságú a Szovjetunió irányában, és lehet, hogy később be lehet vonni a kormányba.

Puskin üzeni, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásának az előkészítése jól halad. A politikai helyzet kedvez a folyó munkának. A magyar közvélemény lelkesedéssel fogadja az ideiglenes Nemzetgyűlés összehívása érdekében tett intézkedéseket.

Puskin közölte, hogy december 12-én kezdett információkat küldeni, de azokat a katonai szervek, amelyeket igénybe vesz, láthatóan feltartóztatják.

A 3. Európai Osztály helyettes vezetője
I. Lavrov

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 16-17. o. Gépirat. Másolat. Kézzel ráírva: „V. M. Molotovnak”. A Vásáryra vonatkozó feljegyzést, amely rövid életrajzát tartalmazza, nem közöljük.

⁷⁷ Sántha Kálmán (1903–1956) – orvos, egyetemi tanár. 1937-től a debreceni egyetem ideg- és elmeorvosi klinikáján tanársegéd, majd 1939-től egyetemi tanár. 1945–1946-ban dékán. 1945-től akadémikus. Az ötvenes években meghurcolták, kizárták az Akadémiáról, eltávolították az egyetemről. 1953-tól a balassagyarmati kórház főorvosa. 1956-ban – Rákosi bukása után – erkölcsileg és szakmailag rehabilitálták, visszakapta katedráját és akadémiai tagságát.

⁷⁸ Majerszky Klára (1915) orvos.

⁷⁹ Juhász Nagy Sándor (1883–1946) – ügyvéd, októbri politikus. 1910-ben lépett be a Függetlenségi és 48-as pártba. 1916-ban követte Károlyi Mihályt az új Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Pártba. Az 1918-as polgári forradalom idején a VKM politikai államtitkára, majd 1919. január 25-től március 21-ig igazságügyminiszter a Berinkey-kormányban. A két háború között tevékeny szerepet játszott Debrecen szellemi, politikai és egyházi életében. 1926 és 1931 között képviselő ellenzéki programmal. A tiszántúli református egyházkerület főjegyzője. A német megszállás idején a Gestapo néhány napra letartóztatta és megkínózták. 1945. november 4-én – közéleti személyiségként – újra képviselő lett.

16.

**I. Lavrovnak, a 3. Európai Osztály helyettes vezetőjének feljegyzése
Dekanozov számára**

[Moszkva,] 1944. december 20.

VCS készülék útján véve

1944. dec. 20. 3 órakor

Titkos

Szuszejkov elvtárs tájékoztatója

A VCS-vonalon folytatott beszélgetésben Szuszejkov elvtárs a következőket jelentette.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 98 küldötte már megérkezett Debrecenbe. Az első benyomás alapján ítélve a küldöttek összetétele egészében megfelelő. Így pl. Szegedről 25-en érkeztek, közülük 15-en munkások és értelmiségiek, a kommunista és a szociáldemokrata párthoz tartoznak. Más küldöttcsoportokban is megközelítőleg hasonló az összetétel.

A megérkezett delegátusokat elhelyeztük. Védelmük biztosítva van. Elvtársaink jelenleg ismerkednek a helyi küldöttekkel. Azok, akiknek fel kell szólalniuk a nemzetgyűlés ülésén, mint Miklós Bélának és Vásáry Istvánnak, beszédeiket készítik.

Szuszejkov elvtárs közölte a továbbiakban, hogy ha holnap, 20-án megérkeznek a többi küldöttek is, akkor a nemzetgyűlés 21-én megnyílik. Ebben az esetben az ülés 22-én befejeződik, hogy a képviselők karácsonyra visszatérhessenek lakóhelyükre. A küldöttek késése esetén a nemzetgyűlés 22-én nyílik meg. A megnyitás napját Szuszejkov elvtárs 20-án este fogja pontosan közölni.

V. G. Dekanozov elvtárs utasítására átadtam Szuszejkov elvtársnak, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés felhívását változtatás nélkül jóváhagyták, és hogy a jelölteket az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki és elnökhelyettesi posztjára megerősítették.

A 3. Európai Osztály helyettes vezetője

I. Lavrov

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 21. o. Gépirat. Másolat. Géppel
ráírva: „Hiteles”. Olvashatatlan aláírás.

17.

Feljegyzés Dekanozov és Lavrov VCS-vonalon Szuszajkovval és Puskinnal folytatott beszélgetéséről

[Moszkva,] 1944. december 20. este 8 óra

Puskin elvtárs közlése szerint december 20-ára Debrecenbe már összegyűlt az Ideiglenes Nemzetgyűlés 223 képviselője. Ily módon csaknem valamennyi helyileg kiválasztott küldött megérkezett a megadott időre.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki posztjára jelölt Szentpéteri Kiun Béla professzor, Puskin elvtárs közlése szerint eddig még nem egyezett bele, hogy vállalja a megbízatást. Az elutasítást előrehaladott korával (72 éves), a politikai élettől való elszakíttóságával és egyébekkel indokolta. Az Előkészítő Bizottságtól ma egy külön delegációt küldtek hozzá, hogy tárgyaljon vele. Puskin elvtárs reméli, hogy Szentpéteri Kun Béla beleegyezik és vállalja az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki posztját.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnökének jelölt dr. Juhász Nagy Sándor először szintén nem akarta vállalni a jelöltséget közölvén, hogy nézetei gyökeres ellentétben állnak Szentpéteri Kun Béla professzor nézeteivel, és ezért nem tud vele együtt dolgozni. Juhász Nagy Sándor ellenzi az együttműködést mindazokkal, akik fellépnek Horthy mellett. Puskin véleménye szerint vele sokkal könnyebben meg lehet állapodni, mint Szentpéteri Bélával.

Ami az Ideiglenes Nemzetgyűlés másik alelnökét, Sántha Kálmánt illeti, Puskin és Szuszajkov bíznak benne, mivel Sántha Kálmán valamennyi személyi előterjesztéssel egyetért.

Puskin elvtárs közlése szerint a Független Kisgazdapárt és az e párt vezetése alatt álló Magyar Paraszszövetség képviselői, élükön Kovács Bélával,⁸⁰ aki Pécs küldötteként érkezett, felvetették a kérdést, hogy biztosítsanak számukra legkevesebb három posztot az Ideiglenes Nemzeti Kormányban. Felléptek Erdei Ferenc ellen is, aki belügyminiszternek lett jelölve, rámutatván arra, hogy Erdei „titkos”

⁸⁰ Kovács Béla (1908–1959) – kisgazdapárti politikus. 1933-ban lépett be a Független Kisgazdapártba, 1939-től a párt főtitkárhelyettese. 1941-től a Magyar Paraszszövetség főtitkára is. Az ideiglenes kormányban a Belügyminisztérium politikai államtitkára. 1945. november 15-től 1946. február 23-ig földművelésügyi miniszter. 1947. február 25-én a szovjet hatóságok koholt vádak alapján letartóztatták, a Szovjetunióban elítélték, s csak 1955 őszén térhetett vissza Magyarországra, ahol fél évre még internálták. 1956 októberében a Nagy Imre-kormány földművelésügyi minisztere, majd államtitkára.

kommunista.⁸¹ Puskin elvtárs azt mondta, hogy neki és Szuszajkovnak sikerült rendre utasítani a kiszagdák képviselőit, amiután azt kezdték kérni, hogy pártjuknak biztosítsanak megfelelő helyet az államtitkárok között, amit nekik meg is ígértek.

Szuszajkov elvtárs felvetette azt a kérdést, hogy engedélyezzék az Ideiglenes Nemzetgyűlés megnyitásának dátumát áthelyezni december 21-ről 22-ére, amit az indokol, hogy szükség van még egy napra a jobb előkészületek érdekében, és amit annak célszerűsége is megokolttá tesz, hogy folytassák az előkészítő megbeszéléseket néhány személlyel, különösen Szentpéteri Kun Bélával és másokkal, akiket vezető tisztségekre jelöltek. Dekanozov elvtárs nem emelt kifogást a nemzetgyűlés megnyitása dátumának áthelyezése ellen 21-ről 22-ére. E változások mellett a nemzetgyűlésnek 23-án be kell fejeznie a munkáját.

Szuszajkov és Puskin elvtársak közölték, hogy Miklós Béla tábornok jól viselkedik. A hadügyminiszteri posztra jelölt volt vezérkari főnök, Vörös János főként magyarokból álló katonai csapatok megszervezésének terveivel foglalkozik. Dekanozov elvtárs azt tanácsolta Szuszajkov e[ltárs]nak, hogy erről tájékoztassa Malinovszkij marsallt.

Feljegyezte a 3. Európai Osztály helyettes vezetője
I. Lavrov

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 22-23. o. Gépirat. Másolat.
Ráírva: „Hiteles”. Olvashatatlan aláírás. A feljegyzést továbbították Molotovnak.

⁸¹ Erdei Ferenc (1910–1971) 1944 novemberében valóban felvételét kérte a kommunista pártba. Gerő Ernő 1944. december 28-i, Rákosinak Moszkvába írt levelében ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy „A határozatunk az, hogy felvesszük, de titokban tartjuk.” (L.: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948. Szerk.: Izsák Lajos és Kun Miklós. Századvég Kiadó. Bp., 1994. 13. o.)

18.

Feljegyzés Dekanozov VCS-vonalon folytatott beszélgetéséről Szuszajkovval és Puskinnal

[Moszkva,] 1944. december 21.

Titkos

Szusajkov és Puskin elvtársak közölték Dekanozov elvtárssal, hogy Debrecenbe az Ideiglenes Nemzetgyűlés összesen 234 képviselője érkezett meg. 229 képviselőnek adtak ki mandátumot, a többeknek látogatójegyet adtak. [sic!]

A képviselők között 96 kommunista van (a kommunista párt képviselőjeként ténylegesen 68 személyt regisztráltak), 33-an képviselik a szociáldemokrata pártot, 50-en a kiscgazdapártot, 11-en a parasztszövetséget,⁸² a többiek a szakszervezeteket, a városi, falusi és üzemi szervezeteket.

Szusajkov Dekanozov elvtárssal azt üzenté, hogy tekintettel az előkészítő munka befejeződésére és a delegátusok kívánságára ő, Szuszajkov és Puskin, Gerő egyetértésével kérik, engedélyezzék nekik, hogy a nemzetgyűlést ne december 22-én, hanem december 21-én nyissák meg. Dekanozov elvtárs ehhez hozzájárult.

Néhány óra múlva Szuszajkov és Puskin elvtársak közölték Dekanozov elvtárssal, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés első ülése ma, december 21-én délután megnyílt. Az Előkészítő Bizottság elnökének, Vásáry Istvánnak megnyitóját után az ülés hozzákezdett az elnök és a két elnökhelyettes megválasztásához. A korábban az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki posztjára jelölt Szentpéteri Kun Béla, a debreceni egyetem professzora, aki már korábban is habozott és elhárította ezt a tisztséget, újra kérte, hogy ne vessék fel az ő jelölését. Ezt azzal indokolta, hogy az utóbbi években el volt szakítva a politikai tevékenységtől, és hivatkozott előrehaladott korára is. A nemzetgyűlés két tagjának a felszólalása után, akik ellenezték Szentpéteri Kun jelölését, az utóbbi kérte, hogy tekintsék semmisnek jelölését. Ez ellen a nemzetgyűlés képviselői nem emeltek kifogást.

Ezután szünetet jelentettek be, amelynek során Szuszajkov, Puskin, Gerő elvtársak és mások tanácskozást tartottak, és megvitatták ki legyen az új jelölt az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki posztjára. Úgy határoztak, hogy a miskolci jogász professzor, Zsedényi Béla jelölése mellett maradnak, akit Juhász Nagy Sándor

⁸² Helyesen a Nemzeti Parasztpártot.

ajánlott. Puskin közlése szerint Zsedényi Béla professzor progresszív személyiség, németellenes beállítottságú. A németek elleni fellépése miatt Zsedényi Bélát a hitleristák Miskolcon letartóztatták. A magyar kommunisták ismerik Zsedényi Béla professzort és kedvezően jellemzik őt. Gerő elvtársnak is jó véleménye van Zsedényi Béláról.

A nemzetgyűlés küldöttei jól fogadták Zsedényit és megválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökévé. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnökeiként, ahogy ezt terveztük, a debreceni egyetem professzorát, Sántha Kálmánt és Juhász Nagy Sándort választották meg.

Ezután Zsedényi Béla elnök rövid beszédet tartott, amelyben kijelentette, hogy Magyarországnak összeült és munkához fogott az Ideiglenes Nemzetgyűlése, amely lerakja a demokratikus Magyarország megteremtésének alapját.

Az ülésen ma felszólalt Miklós Béla, az Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnök-jelöltje és Gerő Ernő, akiket a küldöttek kedvezően fogadtak. Az ülésteremben gyakran tapsoltak és hallatszott a felkiáltás: „Éljen Sztálin marsall”. A küldöttek hangulata emelkedett volt.

Az esti ülésen egyhangúlag, módosítások nélkül, tapsok közepette elfogadták az Ideiglenes Nemzetgyűlés szövegét a magyar néphez.

Holnap, december 22-én a nemzetgyűlés folytatja munkáját, megalakítja az Ideiglenes Nemzeti Kormányt és elfogadja a Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányának nyilatkozatát.

Feljegyezte a 3. Európai Osztály helyettes vezetője
I. Lavrov

19.

V. G. Dekanozov feljegyzése

1944. december 21.

Közlemény VCS-vonalon Debrecenből

Ma, december 21-én este Debrecenből Szuszajkov és Puskin elvtársak jelentették, hogy a korábban az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöki posztjára kiszemelt Szentpéteri Kun Béla debreceni egyetemi tanár jelölése tárgyalanná vált, tekintettel arra, hogy egyrészt ő maga visszalépett, másrészt a nemzetgyűlés küldöttei nem támogatták. Emiatt a nemrégén Miskolcra érkezett jogász professzor, Zsedényi Bélát jelölték, aki pártonkívüli, akit elvtársaink németellenes beállítottságú progresszív személyiségként jellemeztek. A németek elleni fellépése miatt a hitleristák letartóztatták.⁸³ A magyar kommunisták jó tulajdonságai oldaláról ismerik őt. A nemzetgyűlési képviselők egyhangúan megválasztották az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökének.

Ily módon az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke Zsedényi Béla professzor.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés alelnökei: Sántha Kálmán professzor és Juhász Nagy Sándor, akiket korábban jelöltek.

Az esti ülésen egyhangúlag, módosítás nélkül, nagy tapsvihar közepette elfogadták az Ideiglenes Nemzetgyűlés „Szózatát”.

Holnap, december 22-én a nemzetgyűlés folytatja munkáját, megalakítja az Ideiglenes Nemzeti Kormányt és elfogadja az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyilatkozatát.

Dekanozov sk.

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 30. o.

⁸³ Zsedényi Bélát 1944. október 17-én, két nappal a nyilas hatalomátvétel után internálták Szilvásváradra, ahonnan azonban november 9-én sikerült megszöknie.

20.

V. G. Dekanozov feljegyzése Sztálin számára

[Moszkva,] 1944. december 22.

Ma Szuszajkov VCS-vonalon a következőket jelentette Debrecenből:

A magyarországi Ideiglenes Nemzetgyűlés ma, december 22-én befejezte munkáját. Miklós Béla vezérezredessel az élén megalakult Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya. Egyhangúlag elfogadták az Ideiglenes [Nemzeti] Kormány nyilatkozatát. A kormány összetétele és a kormány nyilatkozata teljes összhangban van az általunk körvonalazott tervekkel.

Emellett a nemzetgyűlés két alapvető döntést hozott:

1. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megbízta az újonnan megalakult Ideiglenes [Nemzeti] Kormányt, hogy forduljon a szovjet kormányhoz a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése érdekében.

2. A nemzetgyűlés az államfői jogkör néhány elemét átadta az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnökségének, nevezetesen az elnöknek és két helyettesének:

a.) az államtitkárok (miniszterhelyettesek) kinevezésének jóváhagyását,

b.) a tábornokok és a köztisztviselők néhány kategóriája kinevezésének jóváhagyását.

Szusajkov kérdésére, hogy kikből kell álljon a magyar fegyverszüneti delegáció, azt válaszoltam, hogy ők vitassák meg ezt a helyszínen és táviratilag közölgék elképzeléseiket.

Ma elkészítjük a sajtóközleményt a magyarországi Ideiglenes Nemzetgyűlés és Kormány megalakulásáról és előterjesztjük Önnek jóváhagyás végett.⁸⁴

Dekanozov

OFKL. F. Molotov titkársága, op. 6, p. 41, d. 35, 28. o. Gépirat. Másolat. Kézzel ráírva: „Hiteles”. Olvashatatlan aláírás.

⁸⁴ Nem közöljük.